

37. Országos Tudományos Diákkör Konferencia

Állam- és Jogtudományi Szekció

Budapest, 2025. március 24–26.

Rendező intézmény:

Károli Gáspár Református Egyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

Elkötelező és rendelkező ügylet

Együtt, mégis külön?

Kézirat lezárásának dátuma:

2024. október 31.

Irodalomjegyzék

I. Bevezetés	3
II. Az elválasztó és absztrakciós elv.....	3
1. Tradíciós-konszenzuális tulajdonátruházási rendszerek	3
2. A konszenzuális-tradíciós rendszerek megítéléséről általában.....	5
3. A kauzális és absztrakt tulajdonátruházási rendszerek.....	7
4. A kauzális és absztrakt rendszerek megítéléséről általában.....	7
5. A tulajdonátruházási rendszerek értékválasztása	9
III. Elválasztó és absztrakciós elvből fakadó következmények.....	10
1. Tulajdonátruházás.....	10
a) ingó dolog tulajdonjogának átruházása	11
b) ingatlanok tulajdonjogának átruházása	12
2. Nemtulajdonostól való szerzés	13
a) ingó dolog tulajdonjogának megszerzése nemtulajdonostól	15
b) ingatlan tulajdonjogának megszerzése nemtulajdonostól	17
3. Tulajdonjog-fenntartás és az értékesítési szerződések	18
a) tulajdonjog-fenntartás a német jogban	18
b) tulajdonjog-fenntartás kauzális jellege.....	20
c) tulajdonjog-fenntartás különös formái.....	20
d) értékesítési láncolatok további megoldásai	22
e) értékesítési szerződések összessége	25
4. Jogonalap nélküli gazdagodás.....	26
a) egységesség vagy elválasztás tana.....	27
b) teljesítési kondíciók.....	28
c) nemteljesítési kondíciók	29
5. Kárveszélyviselés.....	30
6. Jogügylet érvénytelensége	31
a) jogügylet érvénytelenné válása.....	31
b) érvénytelen jogügylet jogkövetkezményei	32
c) kárveszélyviselés érvénytelen szerződés esetén	34
IV. Összehasonlítás a magyar joggal	35
1. A magyar jog szerinti tulajdonátruházás	35
2. A kauzális rendszer következményei	36
V. Összefoglalás és konklúzió.....	40
VI. Forrásjegyzék.....	42
1. Felhasznált irodalom	42
2. Felhasznált bírói gyakorlat	46

I. Bevezetés

A jelen vizsgálódás alapját tulajdonképpen a német jog rendkívül különös alapelve, az absztrakciós elv adta. Mivel egy, a magánjog egészét meghatározó alapelvről beszélünk, az absztrakciós elv nem kizárólag egy elv a sok közül, hanem számos jogintézmény alapjául szolgál. Az alapelv tehát számottevő következményeket von maga után a magánjog működésében és az azt alakító intézmények mivoltában. Jelen vizsgálódás éppen ezen következményeket szándékozza feltárni. Arra keresi a választ, hogy mégis hogyan néz ki a magánjogi rendszer, amennyiben az absztrakt tulajdonátruházásra alapszik?

A dolgozat magának az absztrakciós, valamint azzal velejáró elválasztó elv rendszertani elhelyezkedését mutatja be először. Ezt követően magára a német magánjogra összpontosít: feltárja, hogy az absztrakciós elv mennyiben és hogyan hatja át a német *Bürgerliches Gesetzbuch* (továbbiakban: BGB) felépítését, valamint a polgári jog egyes területeit. Ezt követően összehasonlításra kerül a német absztrakt, illetve a magyar kauzális rendszer; feltárja, hogy a magánjogi rendszerek mennyire különbözően közelítik és oldják meg ugyanazon kihívásokat. A vizsgálódás összességében azon kérdésre szeretne választ találni, hogy melyik rendszer – az absztrakt vagy a kauzális – tudja hatékonyabban követni a modern polgári és kereskedelmi igényeket.

A 37. OTDK Állam- és Jogtudományi szekció felhívásának 1. számú mellékletének megfelelően nyilatkozom, hogy a dolgozat elkészítéséhez nem használtam mesterséges intelligenciát.

II. Az elválasztó és absztrakciós elv

1. Tradíciós-konszenzuális tulajdonátruházási rendszerek

A tulajdonjog átruházással való megszerzésének alapvetően történetileg két nagy rendszere határolható el: a konszenzuális, valamint a tradíciós rendszer. Az előbbi nem választja szét az ingó dolog átruházása esetében a jogcímet és a tulajdonszerzést egymástól; a jogcímet keletkeztető szerződés »önmagában« kiváltja a tulajdonátruházásának joghatását is, így az

ügyletegység elve érvényesül. A konszenzuális rendszerbe tartozik a *Code Civilen* alapuló francia¹, valamint az angolszász jogrendszerek². Ezzel szemben a tradíciós rendszerben a jogcím önmagában nem váltja ki a tulajdon átszállásának joghatását, ahhoz további aktus szükséges: az átadás (illetve ingatlan esetében a telekkönyvi bejegyzés).³

A tradíciós rendszer tehát megköveteli a dolog átadását a tulajdonjog átruházásához. Ennek következményeként egy ügyleti kettősség jellemzi a rendszert: elválík egymástól a tulajdonjog átruházására irányuló, kötelezettséget megalapozó kötelmi ügylet (*Verpflichtungsgeschäft*), illetve a kötelelem teljesítését megvalósító dologi ügylet (*Verfügungsgeschäft*). A korábbi magyar dogmatikában ezen két ügyletet – nagyon találó módon – elkötelező és rendelkező, avagy véghezvivő ügyletnek hívjuk.⁴ Így ez a kettősség az életben és gazdasági szempontból is egységes folyamatot két mozzanatra bont – a kötelezettségvállalásra és annak teljesítését képező dologi jogváltozás mozzanatára.⁵

Ezen két ügylet tehát alapjaiban különbözik egymástól. Az elkötelező ügylet egy kötelezettségvállalás, amely alapján egy kötelmi igény keletkezik a tulajdonátruházás követelésére. A rendelkező ügylet pedig lényegében a tulajdonátruházás véghezvitele. Az átadás jogügyleti jellege – vagyis annak nemcsak pusztá birtokállapot megváltoztatására irányuló természete – abban is megnyilvánul, hogy a rendelkező ügylet nem feltétlenül jár a dolog tényleges, fizikai átadásával. Más szóval a tradíciós tulajdonátruházási rendszer elsősorban a tulajdonjog átruházásának kötelmi és dologi jogi mozzanatának szétválasztását fejezi ki, amelyben azonban a dologi mozzanat során is a felek – a dologi jogi – megegyezésének (*dingliche Einigung*) van központi szerepe. Ebből következik, hogy a tradíciós rendszerek is elismerik a birtokátruházás azon szurrogátumait, amelyek nem járnak a dolog tényleges, fizikai átadásával.⁶

¹ MITTÁK, 2005, 22-27.

² MICHALES, 2002, 37.

³ Lsd. MENYHÁRD, 2010, 224.

⁴ Vö. VÉKÁS, 2019, 43.

⁵ Uo. 227.

⁶ Pontosan a birtokátruházási szurrogátumok elismerésében nyilvánul meg kristálytiszván, hogy a konszenzuális és tradíciós tulajdonátruházási rendszerek éles szembeállítására csupán »látszólagos«. Lásd: MENYHÁRD, 2010, 229.

2. A konszenzuális-tradíciós rendszerek megítéléséről általában

A konszenzuális rendszerek alapvetően erős természetjogi hagyományokból indultak ki, így annak egyszerűsége, köznapi felfogáshoz való közelsége mérvadó.⁷ Ezen felfogás szerint számtalan esetben észszerűtlen megkövetelni az átadás feltételét, illetve a forgalomvédelem birtokátruházás nélkül is megvalósítható, valamint a konszenzuális rendszerben is kivitelezhető a jóhiszemű szerzés védelme. Az átadás ezen felfogás szerint tehát tartalmatlan formalitás, amely kizárólag megnehezíti a hétköznapi forgalmat. Ez az egyszerű, hétköznapi adásvételtől nem is fekszik távol, azonban a bonyolult, többszemélyes szerződési láncolatok esetében, illetve fajlagos szolgáltatásoknál birtok nélkül igen nehezen követhető a tulajdonosi helyzet alakulása. Ezentúl a konszenzuális rendszer relativizálja a tulajdont, mivel nem tesz különbséget a felek közötti, személyes jellegű ügylet, valamint a harmadik személyek felé irányuló abszolút jellegű ügylet között. Ebből kifolyólag a konszenzuális rendszer nehezen illeszkedik a modern kereskedelmi igényekhez.⁸

Ezzel szemben a tradíciós rendszer alapvetően egy jogi absztrakcióval dolgozik, mivel a természetben gyakran egy folyamatban megvalósuló történést választ jogilag ketté. Ebből a szempontból az absztrakció távol áll a valóságtól, komplikált, ez a laikus számára nehezen érthető. Azonban ennek ellenére paradoxon módon tisztább helyzetet valósít meg a gyakorlatban: eredményeképpen a jogrendszer kevesebb kivétellel dolgozik, az elv tehát egységesebben és következetesebben alkalmazható. Ezt jól szemléltető példa a jövőben keletkező dolog tulajdonának átruházása, amely esetében a birtokátruházás fogalmilag kizárt a megegyezés pillanatában.⁹ A forgalombiztonság keretében is lényegesen előnyösebb a tradíciós rendszer alkalmazása: könnyebben követhető a birtokhoz kötött tulajdonszerzés, valamint a kárveszély és tulajdon összekapcsolása is előnyösebb, mind a jogviszonyok intern, mind extern hatásai szempontjából.¹⁰

Az előnyösebb megítélést az bizonyíthatja, hogy mind a német, mind a magyar jog is a tradíciós tulajdonátruházás rendszere mellett döntött.¹¹ A német BGB jogalkotói akarata egyértelműen

⁷ TERRÉ – SIMLER, 2002, 400.

⁸ MENYHÁRD, 2010, 230.

⁹ WACKE, 2000, 254-262.

¹⁰ MENYHÁRD, 2010, 230-231.

¹¹ Ez természetesen nem von maga után semmilyen következtetést vagy értékítéletet a különböző rendszerekre nézve. Ezeket önmaguk komplexitásában, történelmi fejlődésük figyelembevételével tudjuk megítélni.

elhatárolódott a tiszta konszenzuális elvtől¹² és határozottan római jogi hagyományokra épített. A római jogban a *traditio* intézménye tette lehetővé a birtokátruházáson keresztül a tulajdonjog átruházását¹³, szemben az absztrakt, kauzálan jellegű *mancipatio* intézményétől.¹⁴ A döntés alapvetően két okra vezethető vissza. Egyrészt a tradíciós tulajdonátruházási rendszer mélyen gyökerezett a BGB megalkotási idején uralkodó partikuláris jogokban¹⁵, és ennek megváltoztatása nem lett volna észszerű döntés. Másrészt SAVIGNY megkérdőjelezhetetlen hatása volt mérvadó; elképzelései a tulajdonjog átruházásáról döntően a tradíciónak szerződésként való értelmezésén alapultak: véleménye szerint ugyanis „a tradíció szerződéses jellegét általában figyelmen kívül hagyják, mert nem különböztetik meg megfelelően attól az „obligációs” (*obligatorisch*) szerződéstől, amely általában előkészíti és kíséri ezt a cselekményt.” SAVIGNY példájával élve, egy ház eladásakor az ember általában a kötelező adásvételre gondol, és teljesen jogosan; azonban elfelejti, hogy az azt követő tradíció, tehát a tulajdonátruházás is szerződés, mégpedig az adásvételtől teljesen különböző, csak éppen az teszi szükségessé.¹⁶ És mindenekelőtt a BGB 929. § 1. mondatából következő elválasztó elvben (*Trennungsprinzip*) mutatkozik meg ezen elképzelés, amely alapján elválasztásra kerül a már említett kötelmi jellegű elköteleződés és a dologi jogi rendelkezés.¹⁷

A tradíciós elv kritikájaként gyakran tűnik fel a birtokátruházás klasszikus értelmében való felfogásának logikai áttörése. Áttörés alatt azt kell érteni, hogy a tradíciós elv szigorú felfogásának értelmében a jogrendszerek kivételt tesznek a dolog fizikai átadása alól, és lehetővé teszik a birtokátruházás egyéb módjait, a szurrogátumokat. Következésképpen a birtokátruházás alatt minden olyan helyzetet érteni kell, amelynek eredményeként a dolog az átruházó hatalmából a megszerző hatalmába kerül. Ennek értelmében a dolog feletti uralmat nem fizikai, hanem jogi értelemben kell érteni.¹⁸ A tradíciós elv lényege tehát nem a tényleges birtokátruházás aktusában rejtőzik, hanem az átruházó és a megszerző közötti, a birtokátruházásról tanúsított, dologi jogi jellegű konszenzusában.¹⁹

¹² SÜB, 1952, 141.

¹³ Lsd. Diocl. C. 2,3, 20: „*traditionibus et usucapionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur*”.

¹⁴ Lsd. FÖLDI – HAMZA, 2023, 1039., 1065. msz.

¹⁵ WACKE, 1974, 2. skk.

¹⁶ SAVIGNY, 1840, §140, 313.

¹⁷ A német dogmatika a tradíciós elv helyett az elválasztó elvet helyezi előtérbe, annak az utóbbi az előző fogalmi következménye. Lsd. FELGENTRÄGER, 1927, 31. skk.

¹⁸ MENYHÁRD In: GÁRDOS – VÉKÁS Lajos (szerk.), 2014, 5:3.

¹⁹ MüKoBGB/OECHSLER BGB §929 4. msz.

3. A kauzális és absztrakt tulajdonátruházási rendszerek

A tradíciós rendszeren belül továbbá meg lehet különböztetni a kauzális, valamint az absztrakciós elven alapuló rendszereket. A konszenzuális tulajdonátruházó rendszerekben eleve kizárt ez a fogalmi tipizálás, mivel az nem ismeri az ügyleti kettősség fogalmát.

A kauzális és absztrakt rendszer közötti legfőbb különbség, hogy a kötelmi elkötelező ügylet érvénytelensége (illetve nemlétezése, hatálytalansága) milyen jogkövetkezményt von maga után a dologi rendelkező ügyletben. Kauzális rendszerben ennek megfelelően a jogcím hibája megdönti az azt követő tulajdonszerzési láncolatot, kivéve, ha a szerzőt valamilyen nemtulajdonostól való tulajdonszerzési tényállás védi. Absztrakt rendszerben a két ügylet egymástól független, így a jogcím hibája nincs kihatással a tulajdonszerzési láncolatra.²⁰

A két ügylet kauzális vagy absztrakt jellege elsődlegesen arra van hatással, hogy a jogosult, vagyis az átruházó milyen pozícióban van, a dolgot milyen módon követelheti vissza. Mivel kauzális rendszerben az elkötelező ügylet (például ingó dolog adásvételi szerződése) érvénytelensége magával vonja a rendelkező ügylet (birtokátruházás) érvénytelenségét, a tulajdon ez esetben nem száll át, vagyis az átruházó tulajdoni igényt (*rei vindicatio*) támaszthat a jogalap nélküli birtokossal szemben. Ezzel ellentétben az absztrakciós elvből kifolyólag a két ügylet egymástól független, elvont, így a rendelkező ügylet érvényessége érintetlen marad az elkötelező ügylet érvénytelenségétől függetlenül. Jelen esetben a tulajdon a rendelkező ügylet megvalósulásaként átszállt, az ingó dolog adásvételi szerződésének érvénytelensége ellenére. Ahogyan azt később részletesen látni fogjuk, az átruházó ilyen rendszerekben elsődlegesen csupán a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint követelheti vissza a dolgot. Összefoglalóan tehát az absztrakt jogügyletre a *cessante causa non cessat effectus* középkori regula érvényes.²¹

4. A kauzális és absztrakt rendszerek megítéléséről általában

A német dologi jog, de valójában – tágabb értelemben – a német magánjog egészének alapvető intézménye az absztrakciós elv (*Abstraktionsprinzip*). Az elv kidolgozásában SAVIGNY

²⁰ MENYHÁRD, 2010, 240.

²¹ FLUME, 1975, 156.

elképzelései voltak meghatározóak. Ezek a *modus et titulus adquirendi* tanain alapultak, amely alapján a tulajdon átruházása megkövetelt egy azt igazoló jogcímet (*iusta causa* vagy *titulus*), valamint az átruházást (*modus adquirendi*).²² Kérdéses volt azonban, hogy milyen funkciót tölt be a rendelkezés keretében a jogcím – az csupán a megegyezés motívuma vagy annak elemi feltétele.

SAVIGNY számára a jogcím csupán értelmezési segédletet nyújtott ahhoz, hogy a konkrét esetben meg lehessen állapítani, hogy a felek közötti tulajdonátruházásról vagy mindössze birtokátruházásról van szó. Ugyanis a tulajdonról való rendelkezés lényege maga az átruházásról való szándék. Így az absztrakciós elv melletti központi érv alatt a szerződő felek szabad akaratának feltétlen jellegét értették, amely mint olyan, »önmagában« hozza létre a jogkövetkezményt, és nem kötik további objektív tárgyi feltételek.²³

Az absztrakciós elv mellett a BGB megalkotását megelőző Első Jogi Bizottság (*erste Juristenkommission*) már 1875 októberében döntött, kizárólag egyetlen ellenszavazattal. Ezt lényegében a tradíciós elv melletti döntés alapozta meg, amely – mint láttuk – karöltve az elválasztó elvvel, megkülönböztette és elkülönítette a tulajdonjog átruházására irányuló kötelezettséget megalapozó ügyletet, valamint a kötelelem teljesítését megvalósító dologi ügyletet. Innen pedig SAVIGNY és WINDSCHIED hatására már nem volt nagy lépés a kettő absztrakt jellegének megállapítása.²⁴

Az absztrakciós elv – a tulajdonjog átszállása révén – az átruházót helyezi hátrányos helyzetbe, mivel megfosztja tulajdonosi pozíciójától, így nem tulajdoni, hanem jogalap nélküli gazdagodás szerinti igény alapján követelheti vissza a dolgot. Ennek indokoltsága kevésbé a tulajdonszerző védelmében, hanem sokkal inkább a későbbi – tehát az attól szerző – tulajdonszerzők védelmében rejlik, mert a tulajdonszerzéskor nem kell ellenőrizniük a korábbi történeti rendelkezésének jogszerűségét. A *Münchener Kommentar* fogalmazásában az absztrakciós elv – annak ellenére, hogy nem szükséges előfeltétele a jóhiszemű tulajdonszerzésnek – logikusabban tisztázza a védelmi célok összefüggéseit, mint a kauzális elv. Az érvelés tehát nem tagadja, hogy a kauzális rendszer alapján is megvalósítható a jóhiszemű tulajdonszerzés, az azonban álláspontjuk szerint dogmatikailag kevésbé logikus

²² SIKLÓSI, 2021, 1662-1666.

²³ FELGENTRÄGER, 1927, 40. skk.

²⁴ MüKoBGB/OECHSLER BGB §929 9. msz.

rendszer alkalmaz.²⁵ A BGB 932. § (2) bekezdésében ugyanis nem a jogalap hiányának ismerete, illetve súlyos gondatlanságából adódó ismeret hiánya a releváns, hanem kizárólag a »tulajdonjog hiányának« ismerete, illetve annak súlyos gondatlanságából eredő hiánya. Az elv további előnyei a forgalombiztonság mellett a jogi helyzetek világossága (*Rechtsklarheit*)²⁶, valamint a dolog feletti rendelkezés bizonyításának könnyítése (*Beweiserleichterung*)²⁷. A német jogirodalom szerint a kauzális elv alapján a szerződési láncolatok vertikális megoszlása – például, ahogy majd később látni fogjuk, az értékesítés láncolatok – kizárólag nagy kockázattal szervezhetőek. Ennek okát abban látták, hogy amennyiben a vertikális szerződési láncolat tetején hiányzik a jogcím – tehát tételezzük fel azt nemtulajdonos ruházta tovább a láncolat további alanyára –, akkor nemcsak azon két fél viszonyában lesz a tulajdonátruházás megdőntve, hanem egyfajta dominó-effektusban az egész szerződési láncolatra kihatással lesz, tehát érvénytelen lesz. A *Münchener Kommentar* értelmezésében a SAVIGNY által kidolgozott tradíció, elválasztó, valamint absztrakciós elv egy »jogászai csúcsteljesítmény«, mivel világosan megkülönbözteti a kötelezettséget és a teljesítést, illetve a jogalapot (régiesen: *Rechtsbegründung*) és a jogváltozást (*Rechtsänderung*) mint jogi kérdéseket.²⁸

A kauzális rendszer értékelését a IV. fejezetben vizsgálom.

5. A tulajdonátruházási rendszerek értékválasztása

A tulajdonátruházási rendszerek logikája egy komoly érdekellentétben gyökerezik. Ezen érdekellentétet afféle spektrumként képzelhetjük el, amelynek két végén a tulajdonos tulajdonhoz fűződő érdeke és a forgalombiztonság helyezkedik el. Ez a konkrét esetben a következőképpen nyilvánul meg: egyrészt a tulajdonhoz fűződő érdek egy alkotmányos jog, amely alapján a tulajdonos elvárása, hogy tulajdonában álló dolgok ne kerüljenek ki tulajdonából saját elhatározása nélkül. Másrészt a gazdasági élet alapvető érdeke, hogy ne kelljen minden egyes adásvétel esetén leellenőrizni az eladott dolog múltbeli rendelkezési láncolatának jogszerűségét; a gazdasági élet aktorai tehát bízhatnak abban, hogy ellenérték fejében megszerzik a dolog tulajdonjogát.

²⁵ Uo. 10. msz.

²⁶ A további jelentéséről lsd. ZIPPELIUS, 2011, §23. III.

²⁷ Lsd. MüKoBGB/OECHSLER BGB §929 10. msz.

²⁸ Uo. 11. msz.

Egy tulajdonátruházási rendszer – legyen az kauzális vagy absztrakt – tehát önmagában, természeténél fogva magában hordozza ezen érdekellentétet. Az, hogy a jogalkotó melyik mellett dönt, pedig egy, ezen érdekellentétben alapuló közvetlen értékválasztást rejt magában. Ahogyan azt már láthattuk, az absztrakt tulajdonátruházási rendszer a forgalombiztonságot helyezi előtérbe, a kauzális rendszer pedig éppen ellenkezőleg a tulajdonos tulajdonhoz fűződő érdekét részesíti előnyben.

A tulajdonátruházási rendszer azonban közvetetten is hatással van a magánjog további intézményeire. A jogalkotónak egyensúlyoznia kell a felvázolt érdekellentéti spektrumon a tulajdonátruházási rendszer megválasztásával okozott érdekeltolódást. Ez röviden csak annyit jelent, hogy a következőkben bemutatásra kerülő kötelmi és dologi jogi intézményekkel a jogalkotó méltányos érdekegyensúlyt szeretne teremteni a tulajdonos tulajdonhoz fűződő érdeke és a gazdaság egésze által megkövetelt forgalombiztonság között. Mivel az absztrakt rendszer az utóbbit részesíti előnyben, a jogalkotó (illetve a gazdasági szereplők) jogosan ellensúlyozzák különböző intézményeken keresztül a tulajdonos tulajdonhoz fűződő érdekét. A kauzális rendszerben értelemszerűen pedig ennek az inverzét figyelhetjük meg: a tulajdonos tulajdonhoz fűződő érdekének elsőbbségét a jogalkotó a forgalombiztonság ellensúlyozásával akarja megoldani.

III. Elválasztó és absztrakciós elvből fakadó következmények

Az elválasztó és absztrakciós elv tehát olyan alapelvek, amelyek a német magánjog egészét áthatják. Ennek megfelelően az elvekből kifolyólag számos területen akár számottevő különbséget vélhetünk felfedezni a kauzális rendszerrel összehasonlítva.

1. Tulajdonátruházás

A német BGB 929. §-ben mind az elválasztó elv, mind az absztrakciós elv kristálytisztán megnyilvánul. Egyrészt megkövetel egy reál jellegű mozzanatot, a dolog átruházó általi átadást a megszerző részére, másrészt egy jogügyleti mozzanatot, mégpedig a felek dologi jogi megegyezését a dolog tulajdonjogának átruházásáról. Ebből az elmondottaknak megfelelően két következményt vonhatunk le. Először azt, hogy a kötelmi jogi elkötelező jogügylet – a szerződés – nem eredményezi önmagában a dolog tulajdonjogának átruházását, hanem egy

attól független (absztrakt!) dologi jogi jogügylet az, amellyel az megtörténik; ezzel tehát egyértelműen elköteleződik a német BGB az elválasztó elv mellett. Másodszor pedig az következik, hogy a dologi jogügylet is maga egy szerződés, mégpedig egy dologi jogi szerződés (*dinglicher Vertrag*)²⁹, amelyen belül sem elegendő maga a birtok megszerzése, hanem az ezen felül megköveteli a dologi jogi megegyezés létét.³⁰ Az előbbi a német jogirodalom egyfajta „végrehajtó tényállásnak” is szokta nevezni (*Vollzugstatbestand*)³¹, amely alatt ingó dolog esetében a birtokátruházást, illetve annak szurrogátumait, ingatlanok esetében a telekkönyvi bejegyzést értjük.

a) ingó dolog tulajdonjogának átruházása

Ahogy azt láttuk a dologi jogi megegyezés egy szerződés, amelyre így érvényesek a kötelmi jog általános szabályai, amennyiben a dologi jogi, „különös” szabályok nem rendelkeznek az adott tárgyban. Ide tartoznak példálózó jelleggel a szerződésre vonatkozó formai követelmények, a jognyilatkozatokra, szerződés létrejöttére, valamint a szerződés értelmezésére vonatkozó szabályok is. Ennek függvényében a dologi jogi megegyezés a két fél – átruházó és megszerző – kölcsönösen egybehangzó jognyilatkozata, kifejezetten a tulajdonjog átruházásáról.³²

A tulajdonátruházás második eleme a „végrehajtó tényállás”, amely ingó dolgok esetében a birtokátruházás. A BGB 929. § 1. mondata alapesetként kezeli a dolog feletti fizikai hatalom átadását. Az átadás természete lehet a dolog birtokával való felhagyás, valamint annak aktív megszerzése is. A tradíciós elv áttöréseként azonban a német jog is elismeri a birtokátruházás szurrogátumait, így a BGB 929. § 2. mondata alapján a *brevi manu traditiót*, amikor a megszerző már korábban is a dolog birtokában volt; ez esetben kizárólag a dologi jogi megegyezés is elegendő a dolog feletti tulajdonjog megszerzéséhez. Ezen kívül elismeri a BGB, a 930. §-ban a *constitutum possessorium* intézményét (*Besitzkonstitut*), amely útján az eredeti tulajdonos a dolog birtokában marad és a tényleges átadás mellőzhető, amennyiben a

²⁹ WESTERMANN, 2012, 122. msz.; ezen a ponton azonban mások, „a dologi joghoz kapcsolódó jogügyletről” beszélnek (*dem Sachenrecht zugehöriges Rechtsgeschäft*), lsd. BAUR/STÜRMER, 2009, 638.

³⁰ BAUR/STÜRMER, 2009, 636.

³¹ A *Vollzugstatbestand* fogalmához lsd.: WESTERMANN, 2012, 122. msz.

³² A kötelmi jogi általános szabályok alkalmazásában legbizonytalanabb kérdés mai napig, hogy a dologi jogi megegyezésre vonatkozik-e az ajánlati kötöttség. BAUR és STÜRMER alapján az uralkodó álláspont nemleges választ ad. Lsd. BAUR/STÜRMER, 2009, 52., 640., valamint BGH NJW 1978, 696.

felek megállapodnak abban a jogcímben is, amelynek alapján a tulajdonjog átruházója a dolog albirtokosa, a szerző pedig közvetett főbirtokosa lesz. Végül a német magánjog elismeri a BGB 931. §-ban a *cessio vindicationis* intézményét, amely szintén helyettesíti a dolog tényleges átadását, mégpedig azzal, hogy az átruházó a szerzőre a dolog kiadása iránti igényt ruházza, feltéve, hogy a dolog harmadik személy birtokában van (*Abtretung des Herausgabeanspruchs*).

Az ingók tulajdonátruházásának ezen esetében a *nemo plus iuris* elve alapján meg kell lennie a jogosultságnak (*Berechtigung*), a tulajdoni minőségnek. Ennek hiányában a szerző kizárólag a nemtulajdonostól (német dogmatikában: *Nichtberechtigter*) való tulajdonszerzés tényállása alapján tudja a tulajdonjogot megszerezni.

b) ingatlanok tulajdonjogának átruházása

Ingatlanok tulajdonjogának átruházására is irányadó az elválasztó és az absztrakciós elv. Ennek értelmében szintén szükséges egy elkötelező, valamint egy rendelkező jogügylet, utóbbin belül pedig szintúgy egy dologi jogi megegyezés, valamint egy “végrehajtó tényállás”. Az ingatlanok tekintetében a végrehajtó tényállás – annak fogalmi kizártsága miatt – nem birtokátruházás, hanem a telekkönyvi bejegyzés (*Eintragung ins Grundbuch*). Az ingatlanok tulajdonjogának átruházását, valamint megterhelését egységesen a BGB 873. skk. §-i tartalmazzák.

Ingatlanok tekintetében is irányadó az ingókra vonatkozó dologi jogi megegyezésnél írtak: egy dologi jogi szerződésről van szó, amelyre a kötelmi jog szabályai mögöttesen érvényesek, valamint maga a megegyezés a tulajdonjog átruházására vonatkozik.³³ Némi különbség azonban megfigyelhető: a formakényszer tekintetében a BGB 925. §-ában foglalt „tulajdon átruházási okirat” (*Auflassung*) tekintetében követeli meg a közjegyzői okirati formát (*notarielle Beurkundung*), valamint a felek személyes jelenlétét. A német telekkönyv a magyar ingatlan-nyilvántartáshoz hasonlóan közhiteles, az abban foglalt jogok helyességét vélelmezi a BGB 892. § (1) bekezdése, kivéve, ha a helyesség ellen kifogást emeltek, vagy a helytelenségről a szerző tudomást szerzett. A bejegyzés aktusával tehát a jogalkotó azt biztosítja, hogy a tényleges jogi helyzet és a telekkönyv szerinti állapot általában egymásnak megfeleljen. Szintén különbséget vélhetünk felfedezni a dologi jogi megegyezés kötöttségét illetően. A 873. § (2) bekezdése ugyanis kimondja, hogy az a bejegyzést megelőzően a feleket

³³ BAUR/STÜRMER, 2009, 52., 236-242.

csak akkor köti, ha a nyilatkozatokat közjegyzői okiratba foglalták, vagy a földhivatalhoz (*Grundbuchamt*) benyújtották, vagy ha a jogosult fél a másik félnek a földhivatali szabályzat rendelkezéseinek megfelelően bejegyzési engedélyt adott ki. Az ingatlanok kapcsán egyébként kiemelkedő jelentőségű a kötöttség egyértelműsítése, hiszen a megegyezés és a bejegyzés között akár hosszú idő is eltelhet, amely megalapozhat különböző félreértéseket. Végül megjegyezném, hogy a tulajdonosi minőség jelen esetben is feltétel, ennek hiányában a nemtulajdonostól való tulajdonszerzés ingatlanokra vonatkozó tényállása alapján tudja megszerezni az ingatlan tulajdonjogát.

2. Nemtulajdonostól való szerzés

A nemtulajdonostól való szerzés esetében is különbséget teszünk ingó és ingatlan dolog tekintetében, éppen a kettő közötti fizikai különbségekből, valamint a telekkönyv közhitelességéből adódóan. Ezt megelőzően azonban általánosságban szeretnék röviden írni az intézményről.

A nemtulajdonostól való szerzés az egyik központi intézmény a fent említett érdekellentét ellensúlyozásában. Hiszen ebben az esetben nyilvánul meg talán legtisztábban a tulajdonos tulajdonhoz fűződő érdeke és a forgalombiztonságban jóhiszeműen bízó harmadik személy érdeke. A tulajdonos érdeke a *nemo plus iuris* elvének fokozott garantálása – hogy harmadik személy egyáltalán ne, vagy csak nagyon szigorú feltételek mellett tudja megszerezni dolgának tulajdonjogát. Ezzel szemben a harmadik személy – de tágabb értelemben az egész gazdaság – megköveteli a forgalom biztonságát. Ezen érdekellentét feloldására a jogrendszerek történetileg különböző megoldásokat találtak a nemtulajdonostól való szerzés intézményében.

Az egyik rendszer a *nemo plus iuris* elvének szigorú felfogását vallja, ez alól nem tesz kivételt: a dolog tulajdonjogát kizárólag annak tulajdonosától lehet megszerezni.³⁴ Az ebből következő rugalmatlanságot a rendszer rövid elbirtoklási idővel kompenzálta, amelynek elteltével a szerző tulajdonossá vált – így biztosítva a forgalombiztonsághoz fűződő érdeket. A másik modell a germánjogi absztrakt tulajdonátruházási rendszerre alapszik, amely a tulajdonos felelősségét helyezi középpontjába. Ez alapján, ha valaki a tulajdonos birtokát önként

³⁴ Ezt a felfogást követte WINDSCHIED, amelyet a BGB megalkotását megelőző vita során ki is fejtett. Álláspontja szerint az átruházásnak a formai okokból kifolyó semmisség esetén is tulajdonátruházó hatása van. Lsd.: WINDSCHIED, 1867, §171.

átengedte, a dolgot megszerző harmadik személlyel szemben kiadási igénye akkor sem volt, ha az rosszhiszemű. A felfogás tehát a forgalom védelmét helyezte előtérbe; a tulajdonost elsősorban az a feltétel védte, hogy a tulajdont harmadik személy csak akkor szerezhette meg, ha a dolog első birtokba adása szabad akaratelhatározás eredménye volt. Ez a két felfogás azonban ritkán érvényesült színtiszta formájukban, a jogrendszer döntő többsége kompromisszumos megoldás mellett dönt. A rendszerek több tényező kölcsönhatásával tudják biztosítani az érdekkonfliktus méltányos és hatékony feloldását: elsőként az elbirtoklás lehetősége és tartama – az elbirtoklás rövid ideje a forgalombiztonságot helyezi előtérbe, annak hosszabb meghatározása a tulajdonhoz fűződő érdeket részesíti előnyben. Ha a védelmet kizárólag a kereskedelmi forgalomban való szerzésre korlátozzák, vagy azt kiterjesztik annak keretein túlra, az szintén befolyásolja az érdekkonfliktus kimenetelét. Védelmezi a tulajdonhoz fűződő érdekét, ha az eredeti tulajdonos számára biztosít a jogrendszer visszaváltási jogot, illetve kérdéses, hogy annak határidejét milyen időterjedelemben húzza meg. Végül – az összes pontra vonatkozóan – pedig a jóhiszeműség megkövetelése egy tipikus rendelkezés az érdekkonfliktus méltányos elrendezésére.³⁵

A német jog ezen szabályozását történelmileg nagyban határozta meg a középkori “*Hand wahre Hand*” elve, amelyet az “Általános Német Kereskedelmi Törvénykönyv” (*Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch*; *AGDHB*)³⁶ 306. cikk (1) bekezdése tartalmazott. A germán népjogban a tulajdonos kockázatfelelősségét hangsúlyozta.³⁷ Amennyiben a korábbi tulajdonos a dolgot harmadik személyre bízta, de az azt eltulajdonította³⁸, akkor a jelenlegi tulajdonos ellen nem léphetett fel. A jogalkotó súlyosan megkövetelte a tulajdonostól annak megfontolását, hogy kire bízta saját tulajdonában álló dolgát, ezzel nyomatékosítva a tulajdonosi felelősséget.³⁹

³⁵ MENYHÁRD, 2010, 241-242.

³⁶ A törvénykönyv a mai Kereskedelmi Törvénykönyv (*Handelsgesetzbuch*) elődjének számít, 1861-ben lépett hatályba. Lsd. RING, 1902. 10. skk.

³⁷ MüKoBGB/OECHSLER BGB §932 1. msz.

³⁸ A fordítás a német *veruntreuen* igéből származik. További lehetséges fordítás a hűtlen kezelés lenne, azonban ez itt egyértelműen a dolog továbbruházására irányul.

³⁹ ANNERS, 1952, 1. skk.

a) ingó dolog tulajdonjogának megszerzése nemtulajdonostól

A fentiek fényében a német jog is kompromisszumos megoldást alkalmaz, amelyet a BGB 932. § tartalmaz, a 935. §-ban megfogalmazott kivételekkel. A német megoldás megköveteli a szerzőtől annak jóhiszeműségét, amelyet a 932. § (2) bekezdése részletez: a jóhiszeműség ennek tükrében az »átruházó tulajdonjogára« vonatkozik – amennyiben a szerző nem tudja, vagy súlyos gondatlanságból (*grobe Fahrlässigkeit*) eredően nem tudja, hogy a dolog nem az átruházó tulajdonát képezi, jóhiszeműnek kell tekinteni.

További feltételei a nemtulajdonostól való szerzésnek a jogügyleti szerzés (*rechtsgeschäftlicher Erwerb*), „valamint igazoló birtokhelyzet” (*rechtfertigende Besitzlage*). Az előbbi alapvetően a dologi jogi megegyezés szükségességét írja elő, amely a már hosszasan elemzett 929. §-on alapján. A jogügyleti szerzés pedig arra vonatkozik, hogy a 932. § szerinti jóhiszemű szerzést elhatárolja a törvényen (például öröklés)⁴⁰ vagy közhatalmi aktuson (például végrehajtási aktus)⁴¹ alapuló szerzési módoktól. Ezeket a jogirodalom *Verkehrsgeschäft*-nek hívja, amely lényegében egy olyan ügylet, amelynek szerzőoldalán (*Erwerberseite*) legalább egy olyan személy van, aki nem áll egyben az átruházó oldalán (*Veräußererseite*) is; a jóhiszemű szerzés tehát különbséget feltételez a szerző és az átruházó között.⁴² Ez a fogalom megtévesztő lehet a magyar kereskedelmi ügylet kifejezésével⁴³, azonban a *Verkehrsgeschäft* fogalma közel sem ezt takarja. A jóhiszemű szerzés a gazdasági társaságok miatt követeli meg ezen feltételt – hiszen szembemenne a jóhiszemű szerzés eszméjével a következő eset: „X” „gyanítja”, hogy az egyik ingatlanának tulajdonjogával „gond” lehet, és ezért azt kezdetben átruházza egy teljes egészében az ő tulajdonában álló korlátolt felelősségű társaságra, hogy az jóhiszeműen megszerezze azt. Az ingatlan korlátolt felelősségű társaság általi ezen jóhiszemű szerzése jogügyleti szerzés hiányában ki van zárva, mivel a szerző és átruházó személyében valóságban nincs különbség.⁴⁴

Hasonló példa merül fel két polgári jog társaság (német dogmatikában: *Gesellschaft bürgerlichen Rechts*, *GbR*) esetében, ha a társaságok tagjai ugyanazon személyek.⁴⁵

⁴⁰ Lsd. BGB 1922. §

⁴¹ Lsd. ZPO (*Zivilprozessordnung*) 869. §

⁴² STAUDINGER/GURSKY, 2013, §892 96. skk. msz.

⁴³ Hiszen a *Verkehr* szó a kereskedelmi forgalmat is jelentheti, azonban a kereskedelmi ügyletre különös szabályok vonatkoznak, lásd lejjebb.

⁴⁴ A példát lsd. HOFMANN, Frank, 2023.

⁴⁵ MüKoBGB/OECHSLER BGB §932 35. msz

A jóhiszemű szerzés további feltétele az igazolt átadás. A BGB 932. § (1) bekezdése megköveteli a dolog közvetlen átruházását vagy a *brevi manu traditio* útján megtett birtokátruházást. A *Besitzkonstitut* (933. §), valamint *cessio vindicationis* (934. §) esetében nem érvényesül közvetlenül a jóhiszemű szerzés. Előbbi esetében az csak akkor következik be, ha közvetlen átadásra kerül sor, utóbbi esetében akkor, amennyiben a szerző a birtokátruházás eredményeképpen a dolog közvetett birtokába kerül. Ezt a jogirodalom összefoglalóan *Publizitätsakt*nak nevezi. A birtokátruházás tehát nem minden formája elegendő a nemtulajdonostól való jóhiszemű szerzéshez.⁴⁶

Az ingó dolog tulajdonjogának nemtulajdonostól való megszerzésének azonban van egy, a BGB 935. § (1) bekezdésében foglalt, komoly korlátja. A rendelkezés az összes megszerzési módot felülírja (beleértve a pusztá átruházáson alapuló, illetve a szurrogátumokkal kapcsolatban megnevezett kivételeket is); a tulajdonjog megszerzés nem következik be, amennyiben a tárgyat a tulajdonostól ellopták, az elveszett vagy más módon eltűnt (*abhanden gekommen*). A birtok akaratlan elvesztése tehát megakadályozza a jóhiszemű szerzést, ezzel hangsúlyozva a fent említett germán megközelítést: a tulajdonos fokozott felelősségét.⁴⁷ Ezt a kivételt azonban ismét megtöri egy alkivétel, így visszaáll az alapszabály: a birtoklás akaratlan elvesztésére vonatkozó kivétel nem alkalmazandó, ha annak tárgya pénz, illetve bemutatóra szóló értékpapír (*Inhaberpapier*) vagy ha a dolgot nyilvános árverés útján értékesítik [BGB 935. § (2) bekezdése].⁴⁸

Végül érdemes szólni a kereskedelmi forgalom eltéréseiről. A német jog különös jogszabályt tartalmaz a kereskedelmi jogra (*Sonderprivatrecht*)⁴⁹, amelyek eltérő rendelkezés esetén *lex specialis*ként derogálják a BGB normáit. A német kereskedelmi törvény⁵⁰ alapvető megfontolásai a piaci szereplők professzionalitásának feltételezéséből indulnak ki, ezáltal a törvény kereskedelmi forgalomba vetett bizalom (*Vertrauensschutz*) szellemében magasabb fokú gondosságot vár el a kereskedőktől. Ennek eredményeképpen a kereskedelmi forgalomban való jóhiszemű szerzés követelményei is alacsonyabbak, mint BGB rendelkezései szerintiék. A jóhiszeműség követelményét a HGB 366. §-a leszűkíti az átruházó »rendelkezési

⁴⁶ BAUR/STÜRMER, 2009, 663.

⁴⁷ Ez a rendelkezés egyébként vonatkozik az albirtokos-főbirtokos közötti jogviszonyból eredő, a tulajdonos akaratlan birtokelvesztésére is – lsd. BGB 935. § (1) bekezdés 2. mondata.

⁴⁸ BAUR/STÜRMER, 2009, 664.

⁴⁹ MüKoHGB/KINDLER, 2024, Vorbemerkung zu §§1-7 36. msz.

⁵⁰ 1900. január 1-ján hatálybelépett *Handelsgesetzbuch* (a továbbiakban: HGB).

jogára».⁵¹ Vagyis a megszerző akkor jár el jóhiszeműen, amennyiben nem tudta és nem is kellett volna tudnia, hogy az átruházó – arra vonatkozó felhatalmazás alapján – a tulajdonos nevében rendelkezhet a dologgal.⁵²

A feltételek teljesülése eredményeképpen a jóhiszemű szerző tulajdonjogot alapít az ingóságon. Főszabály szerint az ilyen módon szerzett tulajdonjog tehermentes, ez alól azonban a BGB ismer különböző kivételeket.⁵³ Ennek keretében pedig irreleváns, hogy a dolgot a szerző ellenérték fejében szerezte-e meg; azonban fontos megjegyezni, hogy ellenérték hiányában az eredeti tulajdonos a BGB 816. § (1) bekezdésének 2. mondata alapján jogalap nélküli gazdagodási igényt támaszthat közvetlenül a szerzővel szemben.⁵⁴

b) ingatlan tulajdonjogának megszerzése nemtulajdonostól

Ingatlanok tulajdonjogának nemtulajdonostól való megszerzése esetében nyilvánvalóan a telekkönyvi bejegyzésből, valamint a telekkönyv közhitelességéből adódóan fedezhetőek fel különbségek. A BGB-ben a 892. §-ból vezethető le az ingatlanok tulajdonjogának jóhiszemű szerzése.

Logikusan következik azonban, hogy a BGB az ingatlanok tekintetében is megköveteli a *Verkehrsgeschäft* különös jogügyleti mozzanatát. Analóg módon itt is érvényes az, ami fentebb, ennek keretében kifejtésre került.⁵⁵ A szerzés második feltétele egy olyan “joglátszat” fennállása (*Rechtsscheintatbestand*) a telekkönyv alapján, amely az átruházót tünteti fel jogosultnak. Ez a telekkönyv közhitelességéből adódik, hiszen a törvény védelmezi azon személyeket, akik bíznak a telekkönyv tartalmában. Ezen kívül a német jog is megköveteli a jóhiszeműség követelményét. Mivel a telekkönyv közhiteles, a jóhiszemű tulajdonszerzésnek gátját kizárólag a telekkönyv tartalmának helytelenségéről való tudomás (ún. pozitív tudomás – *positive Kenntnis*) képezi. Szemben az ingó dolog jóhiszemű szerzésével, az ingatlanok esetében a BGB nem zárja ki a szerző jóhiszeműségét, amennyiben súlyos gondatlanságából eredően nincs tisztában a telekkönyv helytelenségével. Időbeli szempontból pedig magát az

⁵¹ Értsd: *Befugnis*; HEYMANN, 1990, §366 7. msz.

⁵² Ez a szabály különös jelentőséggel bír a gazdasági társaságok (vélelmezett) képviselte kapcsán. Vö.: MüKoHGB/WELTER HGB § 366 2. msz.

⁵³ Például akkor fennmaradnak harmadik személy jogai a dologon, amennyiben a birtokátruházás *brevi manu traditio* vagy *Besitzkonstitut* által történt. [BGB 936. § (1) bekezdés]

⁵⁴ MüKoBGB/OECHSLER BGB § 932 72. msz.

⁵⁵ MüKoBGB/SCHÄFER BGB § 892 33-36. msz.

utolsó szerzési eseményt, tehát a telekkönyvi bejegyzés időpontját tekintjük relevánsnak főszabály szerint – a jóhiszeműségnek tehát a bejegyzés időpontjában kell fennállnia.⁵⁶

A nemtulajdonostól való szerzés egy további korlátját szabja a BGB 982. §-a. A jogszabályhely kizárja a jóhiszemű szerzést, ha a telekkönyvben “helyesség elleni ellentmondás” (*Widerspruch gegen die Richtigkeit*) van bejegyezve. Ebben a kontextusban az ellentmondás lényegében egy olyan cselekmény, amely a harmadik szerzőben kételyt kell, hogy ébresszen az iránt, hogy az átruházó megfelelő jogosultsággal rendelkezik az adott ingatlan felett. Példának tekintsük át a következő esetet: E eladta ingatlanát K-nak és ezt jogszerűen be is jegyezték. K pedig ezek után eladja ingatlanát R-nek, mindketten kérik ezután a bejegyzést. Mielőtt azonban erre sor kerülne, E kifogást emel arra hivatkozva, hogy K csalárd módon megtevesztette őt, és megtámadta a dologi jogi megegyezési jognyilatkozatát. Amennyiben ezt a kifogást bejegyzik a telekkönyvbe, az kizárja R jóhiszemű szerzését. Ezzel szemben, ha R-t előbb bejegyzik tulajdonosként, majd csak ezután következik E kifogásának bejegyzése, akkor R bizony jóhiszeműen tulajdonjogot szerzett. Ha pedig továbbértékesíti X-nek, akkor a kifogásnak nincs jelentősége, mivel ő az arra jogosult féltől szerez tulajdonjogot. Az ellentmondás tehát egy olyan bejegyzett kifogás vagy ellentmondás, amely kételyt kell, hogy ébresszen a harmadik személyben. Amennyiben ez hivatalosan be is van jegyezve a telekkönyvbe, az kizárja a harmadik személy jóhiszeműségét, a szerzés pedig nem lehetséges.

3. Tulajdonjog-fenntartás és az értékesítési szerződések

a) tulajdonjog-fenntartás a német jogban

A BGB 449. § (1) bekezdés rendelkezik az ún. “egyszerű tulajdonjog-fenntartás” (*einfache Eigentumsvorbehalt*) intézményéről. Eszerint ha az ingóság eladója a vételár kifizetéséig a tulajdonjogát fenntartja, a tulajdonjog a vételár teljes kifizetésének előfeltétele mellett száll át.⁵⁷ A rendelkezést a 158. § (1) bekezdésével kell együtto olvasni, így a tulajdonjog-fenntartás által egy feltételes tulajdonátruházásról van szó. Ennek keretében azonban nem a kötelmi elkötelező ügylet hatálya, hanem a dologi rendelkező ügylet, pontosabban a dologi megegyezés hatálya függ a vételár megfizetésétől mint felfüggesztő feltételtől (*aufschiebende Bedingung*).

⁵⁶ BAUR/STÜRMER, 2009, 300-301.

⁵⁷ A bekezdés fordítása értelmében: “[h]a egy ingóság eladója a vételár kifizetéséig fenntartotta a tulajdonjogot, kétség esetén feltételezni kell, hogy a tulajdonjog a vételár teljes kifizetésének feltételével száll át (tulajdonjog-fenntartás)”.

A tulajdonjog-fenntartás vagyis nem hoz létre önálló tulajdonjogi vagy biztosítéki jogi konstrukciót, hanem a rendelkezési ügyletre vonatkozó szabályokra korlátozódik, amennyiben az eladó az adásvételi szerződésben a vételár megfizetéséig fenntartotta a tulajdonjogot.⁵⁸

A felek érdeke a kölcsönös biztosíték nyújtása: az eladó szempontjából ez a vételár-követelésének biztosítását jelenti – a vevő addig ugyanis nem szerez tulajdonjogot az általa megvett és akár birtokba is vett dologon, ameddig a vételárat az eladónak meg nem fizette. Így a BGB 449. § (2) bekezdésében biztosított dolog visszakövetelésének joga is megilleti az eladót, amennyiben eláll a szerződéstől. A vevő szempontjából pedig egy szubjektív-dologi jellegű várományi jogot⁵⁹ [BGB 185. § (1) bekezdéséből következő *Anwartschaftsrecht*] biztosít, amelynek alapján jogosan számolhat azzal, hogy jogszerzésében az eladó egyoldalúan már nem gátolhatja meg. A megmaradó tulajdonos ugyanis nemcsak maga a feltételes tulajdonátruházás miatt, hanem a vevőhöz való kötelmi jogi viszonya alapján is korlátozottan rendelkezik a dologgal. Mivel az eladó tulajdonátruházási kötelezettsége a feltételes tulajdonátruházás után is fennáll, tartózkodnia kell minden olyan cselekménytől is, amely a vevőnek a szerződés teljesítéséhez fűződő érdekeivel ellentétes.⁶⁰ Ezen túl a vevő általában már vételár-megfizetés előtt a dolog birtokában is van, ami korlátozza az eladót abban, hogy a dolgot újból eladja. A várományi jog alapján azonban nem lehet automatikusan arra a következtetésre jutni, hogy a feltételes jog alapján a dologi jogosultnak már abszolút dologi joga van; a várományi jog ugyanis lényegesen korlátozottabb, mint a tulajdonjog.⁶¹

A felfüggesztő feltétel által eredményezett felfüggesztő állapot (*Schwebezustand*) tehát kellően garantál mindkét fél számára biztosítékot anélkül, hogy patthelyzetet alakítana ki a felek között; a kívánt jogkövetkezmény (elsősorban a tulajdonjog átszállása) a feltétel teljesülésével automatikusan be is következik.⁶² A német Szövetségi Legfelső Bíróság (*Bundesgerichtshof* – *BGH*) szerint ezen felfüggesztő állapotban az eladó »teljes« tulajdonjoga megmarad.⁶³

⁵⁸ WILHELM, 2021, 2335. msz.

⁵⁹ SZEIBERT, 2004, 10-21.

⁶⁰ Lsd.: BGHZ 42, 53 = NJW 1964. 1788.

⁶¹ A német jogirodalomban elhíresült regula alapján: „*dem Vollrecht wesengleiches Minus*” Lsd. MüKoBGB/WESTERMANN BGB § 161 5. msz.

⁶² MüKoBGB/MAULTZSCH BGB § 449 9. msz.

⁶³ BGH NJW 1978, 417. sk.

b) tulajdonjog-fenntartás kauzális jellege

A tulajdonjog-fenntartásnak van egy komoly dogmatikai következménye is. Mivel az elkötelező ügylet hibátlanul létrejött és általában a birtokátruházás is megtörtént, a tulajdonátruházás egyetlen hiányzó eleme a dologi jogi megegyezés, amely felfüggesztő feltételtől – mégpedig a vételár-megfizetéstől – függ. Azonban ha az adásvételi szerződés érvénytelen, akkor az abban meghatározott feltétel nem valósulhat meg, vagyis a vevőnek a felfüggesztő feltételből eredő dologi várományi joga megszűnik. Az eladó ilyen esetben a 449. § (2) bekezdése alapján követelheti vissza a dolgot, feltéve az a vevő birtokában van.

Álláspontom szerint ezzel a német jog áttöri a kötelmi és dologi jogi ügylet szigorú elkülönítését. Természetesen nem beszélünk szoros értelemben vett kauzalitásról sem, hiszen a dologi jogi megegyezés érvényességét továbbra sem érinti az elkötelező ügylet érvénytelensége. Azonban azzal, hogy a tulajdonos fenntartja tulajdonjogát, és egy felfüggesztő feltétel bekövetkeztétől teszi hatályossá a dologi jogi megegyezést – végső soron pedig a teljes rendelkező ügyletet – ezzel bizonyos kauzális elemeket csempész a jogalkotó a jogügyletekre vonatkozóan. Az eladó az elkötelező ügylet érvényességétől vagy a vevő elkötelező ügyletből fakadó teljesítési köteletségétől függően a 449. § (2) bekezdése által kezében tartja a rendelkező ügylet hatályosságát is. Ez lényeges szerepet játszik a gazdasági életben, hiszen erősen védelmezi az eladó tulajdonhoz fűződő érdekét, így biztosítva a tulajdonos absztrakciós elvből fakadó hátrányos helyzetét.

c) tulajdonjog-fenntartás különös formái

Az eddig ismertetett egyszerű tulajdonjog-fenntartás azonban meglehetősen korlátozott: nem küszöböli ki a dolog egyesítése, keveredése, illetve feldolgozása újtán történő jogszerű megváltoztatásának következményeit, valamint nem feltétlenül akadályozza meg a harmadik személy esetleges jóhiszemű szerzését sem. Ezek mellett arra sem alkalmas, hogy a vevő a vételár-kiegyenlítés előtt rendelkezessen az adott dologgal, például azt továbbértékesítse.

Az érdekek és igények e bonyolultabb egyensúlyának kezelésére a gyakorlat létrehozta a tulajdonjog-fenntartás különös formáit⁶⁴: a meghosszabbított (*verlängerter Eigentumsvorbehalt*) és a kiterjesztett tulajdonjog-fenntartás intézményeit (*erweiterter*

⁶⁴ A jogirodalom itt *Sonderformen* szót említ, i.a.: BAUR/STÜRMER, 2009, 860.

Eigentumsvorbehalt)⁶⁵, amelyeket a magyar szerződési gyakorlat is ismer.⁶⁶ Ezeket a törvény szövegszerűen nem is említi, egyedül a szerződési gyakorlat hozta létre.⁶⁷

A kiterjesztett tulajdonjog-fenntartás a magyar kötelmi jogban is elismert formája a tulajdon-fenntartásnak, ettől a német gyakorlat sem tér el. Ennél a formánál a tulajdonjog-fenntartás nemcsak az eladó vételár megfizetése iránti követelését, hanem egyéb követelését is biztosítja.⁶⁸ Ennek a gyakorlat különböző alfajait is megkülönbözteti. Így például egy ún. folyószámla-fenntartás (*Kontokorrentvorbehalt*) esetében a tulajdonjog-fenntartás csak akkor szűnik meg, amennyiben az eladónak az üzleti kapcsolatból eredő »valamennyi« jövőbeni követelése rendeződött. Azonban a tulajdonjog-fenntartás ezen formájának komoly korlátját képezi a BGB 449. § (3) bekezdése, miszerint azon tulajdonjog-fenntartásra vonatkozó megállapodás semmis, amely a tulajdonjog átruházást attól teszi függővé, hogy a vevő teljesít-e egy harmadik személy, különösen az eladóval kapcsolatban álló társaság követeléseit.⁶⁹

A meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás kiterjed az eladott dolog helyébe lépő másik vagyontárgyra is (szurrogátum), így lehetővé teszi a vevő számára, hogy azt feldolgozza vagy továbbértékesítse. A meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás a német szerződési láncolatok esetében kulcsfontosságú szerepet játszik, hiszen lényegében csak így lehet garantálni a felek érdekeinek kölcsönös biztosítékát – egyrészt, hogy az eladó nem veszítheti el tulajdonát jóhiszemű szerző által, másrészt, hogy a vevő rendelkezni tudjon a dolog felett anélkül, hogy tulajdonjogot szerezne.

A német szerződési gyakorlat egy külön jogi konstrukciót alkotott a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás keretében. Ennek során az eladó a BGB 449. § alapján fenntartja meghosszabbított tulajdonjogát, majd átruházza a vevő birtokába az eladott dolgot. Ezentúl, a BGB 185. § alapján a nemjogosult vevőre ruházza a dolog feletti rendelkezési jogát. Így a vevő saját nevében tudja továbbértékesíteni az eladott dolgot harmadik személyekre. Az onnan bejövő vételárat a vevő engedményezés (*Abtretung*) útján ruházza az eredeti tulajdonosra

⁶⁵ A szerződési gyakorlat ezentúl ismeri az átruházott (*weitergeleiteter Eigentumsvorbehalt*), valamint a továbbkapcsolt tulajdonjog-fenntartás (*nachgeschalteter Eigentumsvorbehalt*) intézményeit is, ezek azonban kevésbé jelentősek jelen vizsgálódás tárgyában. Lsd. MüKoBGB/MAULTZSCH BGB § 449 . msz. 106-107.

⁶⁶ FUGLINSZKY – TÖKEY, 2022, 61.

⁶⁷ MüKoBGB/MAULTZSCH BGB § 449 87. msz.

⁶⁸ Uo. 88. msz.

⁶⁹ ERMAN/GRUNEWALD, 2023, 59. msz.; a magyar jog szerint mind a kiterjesztett, mind a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás fiduciárius hitelbiztosítéknak minősülnek, így fogyasztói szerződés esetén a Ptk. 6:99. § szerint semmisek. Lsd.: MENYHÁRD, 2010, 400-401.

[BGB 398. §]. A meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás így ki tudja küszöbölni az absztrakciós elvből, valamint az egyszerű tulajdonjog-fenntartásból származó nehézségeket, azonban így sem fedi le tökéletesen a felek érdekeit.⁷⁰ A vevő gyakran hátrányos helyzetbe kerül az eladó túlbiztosítása révén: a tulajdonjogot soha nem szerzi meg – hiszen az közvetlenül az eladóról a harmadik személyre száll –, azonban a kárveszélyt, illetve a vételár-megfizetés kockázatát is ő viseli. Ráadásul a gyakorlatban a vevő már előre engedményezi (*Vorausabtretung*) a vételár-követelést, így végképp hátrányos helyzetbe kerül. ⁷¹

Ezt az egyenlőtlen, hátrányos helyzetet próbálja az ítélkezési gyakorlat különböző módon kiegyensúlyozni. Ennek egyik esete a már említett, az általános szerződési feltétel keretében történő semmissé nyilvánítás [BGB. 307. § (2) bekezdés 2. pontja].⁷² Az ítélkezési gyakorlat másik eszköze ennek orvoslására a jóerkölcsbe ütköző szerződés semmisségének kimondása: amennyiben az eladó saját pozícióját túlbiztosítja (*Übersicherung*) és ezzel egyidejűleg a vevő gazdasági mozgásterét túlzottan korlátozza, a tulajdonjog-fenntartás megállapodásáról szóló feltétel a jóerkölcs követelményébe ütközik és semmisséghez vezet a BGB 138. § (1) bekezdése alapján.⁷³

d) értékesítési láncolatok további megoldásai

A német jog nem ismeri a forgalmazási szerződés törvényben elismert formáját, ahogyan azt a magyar jog teszi. Az értékesítési láncolatok megszervezésére elsősorban a tulajdonjog-fenntartás intézménye, valamint különös formái – mindenekelőtt a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás – állnak rendelkezésre. Ezen kívül többnyire a HGB tartalmaz további szerződéses lehetőségeket az értékesítés megoldására.

A HGB-ben említett szerződési altípusoknak jogalapját leginkább a BGB 675. §-ban foglalt *Geschäftsbesorgungsvertrag* képezi.⁷⁴ A szerződés alapján a kötelezett vállalja, hogy ellenszolgáltatás fejében egy másik fél érdekében egy ügyletet bonyolít le. A fél

⁷⁰ WESTERMANN, 2012, 195. msz.

⁷¹ A meghosszabbított tulajdon-fenntartás gyakorlati elemeiről lsd. a müncheni és felső-bajorországi ipar- és kereskedelmi kamara (*Industrie- und Handelskammer für München und Oberbayern; IHK*) hivatalos közleményét, 2023. Link: <https://n9.cl/cj9qk>

⁷² A törvényi rendelkezés alapján a joggyakorlat ezen kikötést mint tisztességtelen általános szerződési feltételt határozza meg. Lsd. szintén: BGHZ 94, 105

⁷³ NJW 1985, 1836

⁷⁴ Ennek nem találtam szakszerű fordítást, legtalálhatóbb talán az “ügylet-beszerzési szerződés” lenne.

főkötelezettsége a harmadik személy üzletének gondos és szakszerű ellátása, valamint a lojalitásra vonatkozó tipikus kötelezettségek betartása. A szerződés ezen típusának több tipikus megjelenési formája van, így például ügyvéd által nyújtott jogi tanácsadás, adótanácsadás, vagy választottbíróági szerződés (*Schiedsrichtervertrag*), azonban erre még számos példa tárható fel.⁷⁵

Handelsvertreter

Fontos szerepet tölt be az értékesítési láncok szervezésében a szintén “ügylet-beszerzési szerződések” altípusaihoz tartozó *Handelsvertreter* intézménye, amelyet a HGB 84. § nevesít. Az intézmény a magyar tartós közvetítői szerződéshez áll a legközelebb, mivel egy önálló vállalkozóként (*selbstständiger Gewerbetreibender*) egy más vállalkozónak ügylet megkötésére vagy annak nevében ügylet megkötésére vállal kötelezettséget.⁷⁶ A német közvetítői szerződés (*Handelsvertretervertrag*) nem önállóan nevesített szerződéstípus, hanem egy megbízási szerződés, amelynek tárgya további ügyletek megkötéséről való gondoskodás (*Geschäftsbesorgung*). A német közvetítői szerződés fogalmilag tartós jogviszony.⁷⁷

A *Handelsvertreter* intézménye tehát értékesítési szerződésnek minősül, mivel az értékesítési láncolatok szervezésére irányul. Ebben a tekintetben azonban maga a közvetítő nem tartozik felelősséggel a szerződések megkötésével (illetve annak hiányával), valamint azzal sem, hogy a megkötött szerződést teljesítették-e vagy sem. A közvetítő ugyan köthet szerződést a megbízója nevében, azonban itt sem vállal felelősséget a szerződés teljesítéséért. A közvetítő pozíciója tehát kevés kockázattal jár, mivel az értékesítési láncon kívül áll, kizárólag annak szervezésében, vagyis a tranzakciós költségek csökkentésében játszik szerepet.⁷⁸

Kommissionär

A német jog is ismeri a bizományi szerződést, amely szinte teljes mértékben megfelel az itthoni szabályozásnak. A BGB 383. §-a szerint a bizományos (*Kommissionär*) olyan személy, aki vállalja, hogy egy másik fél – a megbízó (*Kommittent*) – javára, saját nevében kereskedelmi alapon árut vagy értékpapírt vásárol vagy ad el. Ez alapján a legnagyobb különbség a

⁷⁵ MüKoBGB/HEERMANN BGB §675; külön megjelenési formáit a 109-115. msz. alatt sorolja fel.

⁷⁶ Néma különbség, hogy a magyar jogban a törvény diszpozitív szabályként azt írja elő, hogy a közvetítő megbízója nevében nem jogosult szerződést kötni. Ettől a felek kifejezett akaratukkal térhetnek el. Lsd.: Ptk. 6: 298. §

⁷⁷ MüKoHGB/STRÖBL HGB § 84 84. msz.

⁷⁸ A HGB 93. §-a ezentúl nevesíti a *Handelsmakler* intézményét, amely a magyar eseti jellegű közvetítő megfelelője. Részletesen lsd. HOPT/ROTH, 2006, § 93 13. msz.

bizományos és a közvetítő között, hogy az nemcsak a szerződés megkötésének folyamatában segít, hanem azt maga is köti meg, saját nevében. Ebben a konstrukcióban három jogviszonyt különböztetünk meg: a bizományos és a megbízó közötti bizományi szerződést (*Kommissionsvertrag*), a bizományos és harmadik személy közötti “végrehajtási ügyletet” (*Ausführungsgeschäft*) – amely tipikusan egy adásvételi szerződés –, valamint a végrehajtási ügyletből származó bevételnek a bizományos által a megbízó részére történő átadása (“lebonyolító ügylet”, *Abwicklungsgeschäft*). A bizományos azonban nem saját maga javára köti a szerződést, hanem megbízója javára (“für fremde Rechnung”)⁷⁹. A bizományos helyzete és mozgástere tehát több szempontból korlátozott a megbízója által. Jól szemlélteti a bizományos kockázatvállalási fokát, hogy a bizományi díj (*Provision*) alapvetően a szerződés megkötéséhez kapcsolódik. Kivétel ez alól, amennyiben a szerződéskötés elmaradása a “megbízó személyében felmerülő” okokban rejlik – a bizományos ebben az esetben is jogosult a bizományi díjra. Ezeken felül a bizományos nem vállal kötelezettséget a szerződés teljesítéséért, a harmadik személy nemteljesítése vagy egyéb szerződésszegése esetén a bizományos díj iránti igénye érintetlen marad.⁸⁰

Franchise

A franchise szerződést (a továbbiakban: jogbérlet) a német magánjog – a magyarral ellentétben – nem ismeri el *sui generis* szerződéstípusként, az kizárólag a szerződési gyakorlat eredménye. A franchise szerződés országoként nem mutat fel kardinális különbségeket. A lényege abban áll, hogy a jogbérletbe vevő (*Franchisenehmer*) részt vehet, becsatlakozhat a jogbérletbe adó (*Franchisegeber*) már létező üzleti koncepciójába, illetve működő rendszerébe. A franchise szerződés megkötését követően a jogbérletbe vevő saját nevében és saját javára értékesíti a terméket, illetve nyújtja a szolgáltatást. Jogi értelemben véve ő bár független, önálló jogalanynak minősül, mégis a franchise-rendszer egyik tagja, s így a jogbérletbe vevő megköti a jogbérletbe vevő kezét a teljes szabadságtól. Az értékesítés szempontjából tehát a jogbérletbe vevő jóval nagyobb függetlenséget élvez, mint a bizományos vagy a közvetítő.⁸¹

⁷⁹ HEYMANN, 1990, §383 1. msz.

⁸⁰ Uo. §383 9. msz.

⁸¹ A franchise szerződés jellemzőiről lsd. a Hamburgi Kereskedelmi Kamara (*Handelskammer Hamburg*) hivatalos közleménye: <https://shorturl.at/kUC3Q>

e) értékesítési szerződések összegzése

A német szerződési jog a magyar joghoz képest eltérően oldja meg az értékesítési láncok szervezését, amely az absztrakciós elv egyik közvetett következménye. Az alapelv által a forgalombiztonság előnyt élvez a tulajdonos tulajdonhoz fűződő érdekével szemben, az eladó (gyakran a gyártó) tehát nem élvez kellő szintű védelmet a harmadik személy jóhiszemű szerzésével szemben. Így olyan megoldásokat kellett a szerződési gyakorlatnak találni, amely kellőképpen helyezi előtérbe tulajdonhoz fűződő érdeküket anélkül, hogy ezzel csorbítaná az értékesítési lánc rugalmasságát. Hiszen ha az eladó “minden áron” fenntartja tulajdonjogát, akkor az értékesítési lánc rugalmatlanná válik és felborítja az eladó és vevő (értékesítő) közötti érdekegyensúlyt. A túlságosan rugalmatlan feltételek elrettentik a potenciális értékesítőket, így megbénítva a kereskedelmi forgalmat.

Az értékesítési szerződéseket szemléletesen egy spektrumon helyezhetjük el az értékesítő kockázati, valamint a függetlenségi fokának mértéke alapján. Ennek megfelelően a legkevesebb kockázatot – illetve függetlenséget – a közvetítő (*Handelsvertreter*, illetve *Handelsmakler*) viseli: bizonyos esetekben nem is köti meg a szerződést, hanem csak annak létrejöttét segíti elő; ha pedig szerződést köt, akkor nem saját, hanem megbízójának nevében, annak javára. Kockázata tehát minimális, függetlensége pedig gyakorlatilag nincsen; tevékenységének egészét a megbízója határozza meg.

Némileg több kockázatot visel és nagyobb fokú függetlenséget élvez a bizományos (*Kommissionär*). A bizományos már saját nevében értékesíti a terméket (köt meg például az adásvételi szerződést), azonban megbízója javára. A bizományos a szerződés megkötéséért felelősséget vállal, azonban a szerződés teljesítéséért – mivel az a megbízó javára kötött meg – már nem. A jutalék jár a bizományos számára annak ellenére, hogy a szerződést a harmadik személy nem teljesítette – ennek kockázatát a megbízó viseli. A bizományos tehát nem független, mozgástere erősen korlátozott, és a kockázat szintén csak korlátozott mértékét viseli.

Ugyan a franchise szerződés nem nevesített szerződéstípus a német jogban, szintén feltüntethetjük az értékesítési spektrumon. A jogbérletbe vevő mint értékesítő (*Franchisenehmer*) saját nevében, saját javára értékesíti a terméket, illetve a szolgáltatást. A gazdasági életben független, önálló alanyként lép fel, azonban a jogbérletbe adó

(*Franchisegeber*) mint a franchise alapját adó koncepció kialakítója bizonyos korlátokat állíthat fel, illetve utasítási joga van a megállapodott tárgyakban. Az értékesítő kockázata így relatíve magas, függetlensége is közel teljes – azonban annak érdemi korlátokat szab a jogbérletbe adó.

Végül, az értékesítési spektrum másik végletében találjuk a német jogban a tulajdonjog-fenntartás intézményét. Az értékesítési szerződések keretében – ahogy azt láttuk – az egyszerű tulajdon-fenntartás meglehetősen korlátozott, az nehezen jeleníti meg a felek érdekeit. Így tehát ebben a kontextusban leginkább a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás tölt be meghatározó szerepet. Ennek fényében az értékesítő saját nevében, saját javára értékesíti a terméket, amely a tulajdonjog-fenntartás révén nem áll a tulajdonában, azonban a BGB 185. § (1) bekezdése alapján rendelkezhet vele. Az értékesítő így minimális függőségben van a többi értékesítési szerződéshez képest (csupán amiatt, mert tulajdonjogot nem szerzett a terméken), függetlenségi foka ezek között a legteljesebb. Ahogyan azt láttuk, az értékesítő kockázata akár rendkívül magas is lehet, ezt a gyakorlat a tárgyalatok alapján próbálja egyensúlyozni.

Végül megjegyezném, hogy a német jog nem ismeri a magyar jogban kodifikált forgalmazási szerződést, amely álláspontom szerint rendkívül rugalmasan tudja kezelni az értékesítési láncolatok szervezését, valamint a függetlenség és kockázat elosztását is méltányosan, de ösztönzően tudja kezelni. Ahogyan azt a későbbiekben látni fogjuk, a német jog ezen hiányossága alapvetően az absztrakciós elvből származik, hiszen a jóhiszemű szerző védelmét részesíti előnyben, a szerződési gyakorlat pedig csak botladozva tudta ezt kompenzálni.

4. Jogalap nélküli gazdagodás

Ahogyan azt már láttuk, az absztrakciós elv olyan helyzetet eredményez, hogy az érvénytelen adásvételi szerződés ellenére a tulajdonjog átszállhat a vevőre, aki így jogalap nélküli tulajdonossá válik. Az eredeti tulajdonos – tulajdonjoga hiányában – csak a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint tudja a dolgot visszakövetelni. Ennek következménye, hogy a jogalap nélküli gazdagodás intézménye (*Bereicherungsrecht*) közel sem szubszidiárius jellegű, hanem központi szerepet kap a német magánjogban.

A német magánjog – ahogyan azt láttuk – erősen római jogi hagyományokra épített, ez alól a jogalap nélküli gazdagodás intézménye sem kivétel. A mai elmélet magja SAVIGNY felfogására vezethető vissza, aki azt kísérelte meg, hogy a római jogból eredő kondikciók⁸² számos formáját egy szilárd dogmatikai alapra helyezze. SAVIGNY ezen törekvése óriási hatást gyakorolt a német jogalap nélküli gazdagodás intézményére, így nem meglepő, hogy a BGB alkotói is arra törekedtek, hogy a különböző kondikciós igényeket a lehető legnagyobb mértékben egy központi alaptényállásra (*Grundtatbestand*) vezessék vissza, amely mellett csak néhány különös tényállást (*Sonderformen*) találunk a törvényben.⁸³ A római jogban a különféle *condictiók* – amelyek egy része a német jogban mai napig is alkalmazottak – a jogalap nélküli gazdagodás visszakövetelésére szolgáltak, noha eredetileg csak valamilyen meghatározott szolgáltatás követelésére voltak alkalmasak. Ezek azonban jogfejlődések mentek keresztül, majd a *Digestában* önálló titulust is kaptak.⁸⁴

Mivel a jogalap nélküli gazdagodás egy tökéletességig csiszolt intézménye a német jognak, amely óriási méretű jogirodalmat és gyakorlatot tudhat maga mögött, a következőkben csak lényegi vonásait szándékozom bemutatni.

a) egységesség vagy elválasztás tana

A BGB későbbi jogfejlődése szempontjából két uralkodó felfogás különböztethető meg. A régi egységesség tanát (*Einheitslehre*) a szakirodalom és ítélkezési gyakorlat egészen 1934-ig követte, amikor is WILLBURG⁸⁵, majd húsz évvel később v. CAEMMERER⁸⁶ kidolgozta az elválasztás tanát (*Trennungslehre*). Felfogásuk szerint később érvényesült az a nézet, hogy a BGB 812. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezés valójában a jogalap nélküli gazdagodás két különböző funkciójú esetét szabályozza: a teljesítési kondikciót (*Leistungskondiktion*), valamint az „egyéb módon történő gazdagodás” esetét (*Bereicherung in sonstiger Weise*), amelyet „nemteljesítési kondikciónak” (*Nichtleistungskondiktion*) is hívnak.⁸⁷ Ezáltal a német magánjog a jogalap nélküli gazdagodás két nagy csoportját különböztette meg az alapján, hogy a gazdagító valamilyen szolgáltatást teljesített-e a jogalap nélküli gazdagodó számára. A BGB

⁸² SAVIGNY a kondikciókat *Pomponius*ra vezeti vissza: „[...] a természetjognál fogva méltányos, hogy más kárán és jogtalanul senki se váljék gazdagabbá.” [Dig. 50. 17. 106.]

⁸³ EMMERICH, 2006, 192.

⁸⁴ SIKLÓSI, 2021, 1590.

⁸⁵ WILLBURG, 1934.

⁸⁶ CAEMMERER, 1954.

⁸⁷ Lsd. MüKoBGB/Schwab BGB § 812 286. msz.

a jogalap nélküli gazdagodást a 812-822. § részben tárgyalja. Ez alapján egy törvény által keletkeztetett kötelemről van szó – szemben a magyar jogban, ahol az egyéb kötelemkeletkeztető tényként van számontartva.⁸⁸

b) teljesítési kondikciók

A teljesítési kondikciók elsőszámú célja a megghiúsult „teljesítményi jogviszonyok” (*Leistungsverhältnisse*) helyreállítása. Ahogy azt már láttuk, ez az absztrakciós elv közvetlen következménye, hiszen egy adásvételi szerződés megghiúsulása esetén előfordulhat, hogy a tulajdonjog ennek ellenére átszáll.

A teljesítési kondikciók csoportján belül elkülöníthetünk egy központi alaptényállást, valamint négy különös esetet. A központi alaptényállás a BGB 812. § (1) bekezdésének 1. mondatának 1. alternatívája, miszerint „[a]ki szolgáltatás által egy másik személy kárára jogtalanul szerez meg valamit, köteles azt visszaadni”. Ezt nevezi a német jog „kiadás iránti igénynek” (*Herausgabeanspruch*). A központi norma másik elnevezése *condictio indebiti*, amely a teljesítési kondikciók alaptényállása – amennyiben például egy érvénytelen szerződés alapján a rendelkezési ügylet érvényesen megvalósul, a tulajdonjog átszállt, az eredeti tulajdonos ezen jogcímen tudja visszakövetelni a dolgot a jogalap nélküli tulajdonostól. Ez esetben a gazdagító tehát egy nem fennálló kötelezettség alapján teljesít.

A teljesítési kondikciók különös esetei a következők:

Az első a *condictio ob causam finitam*, amely a *condictio indebiti*hez közvetlen kötődő esete, amely szerint a szolgáltatás alapjául szolgáló jogcím a szolgáltatás nyújtását követően szűnt meg. Példa erre egy bontó feltétel bekövetkezése, vagy ha a tartási kötelezettség időközben megszűnik, azonban ennek ellenére a kötelezett azt tovább megfizette.⁸⁹ [BGB 812. § (1) bekezdés 2. mondat 1. alternatíva]

A *condictio ob rem* azon esetre biztosít igényt, ha a jogügylet „tartalma” szerinti teljesítéssel elérni kívánt eredmény nem valósult meg. Vitatott, hogy pontosan milyen esetek tartoznak ez alá, azonban feltehetően akkor valósulhat meg ilyen, ha például a kötelezett más tulajdonában lévő ingatlanon végzett építési munkálatokat, azonban ezt a jogosult jóváhagyta abban a

⁸⁸ Lsd. Ptk. Hatodik Könyv Hatodik Része alatt, melynek címe “Egyéb kötelemkeletkeztető tények”.

⁸⁹ LOEWENHEIM, 2007, 59.

reményben, hogy például öröklés útján később tulajdonjogot szerez az ingatlan felett.⁹⁰ [BGB 812. § (1) bekezdés 2. mondat 2. alternatíva]

A BGB 813. § szerinti igény lényegében a *condictio debiti* különös esete, amelyet *Erfüllung trotz Einrede* (teljesítés kifogás ellenére) igénynek neveznek. Ez arra a speciális esetre vonatkozik, amennyiben a követeléssel szemben olyan kifogás állt fenn, amely tartósan kizárja a követelés érvényesítését.

Végül a *condictio ob turpem vel iniustam causam* azon esetre biztosít kiadás iránti igényt, ha a szolgáltatás célját úgy határozták meg, hogy annak igénybevevője (a szolgáltatást élvezője; *Empfänger*) a szolgáltatás elfogadásával jogszabályt sértett, vagy az a jóerkölcös követelményébe ütközik. Ilyen esetben a szolgáltatás igénybevevője ellen kiadás iránti igénye van a szolgáltatás nyújtójának a BGB 817. § 1. mondata alapján.⁹¹

A teljesítési kondikciók esetében kérdéses a teljesítés meghatározása. A teljesítés értelmezésénél a törvényi szöveg a „valami” (*etwas*) szót használja, így a joggyakorlat abból a kérdésből indul ki, hogy mit – milyen szolgáltatást – lehet egyáltalán »nyújtani«. Az ítélkezési gyakorlat nagyon tágan határozta meg a teljesítés körét, így egyértelműen beletartozik többek között a dolog tulajdonjogának, valamint egyéb jogoknak átruházása, kötelezettség alóli mentesítés, szolgáltatások nyújtása, valamint a tulajdon és jogok – beleértve a szellemi tulajdont – használata, illetve használatának vagy hasznosításának lehetősége.⁹² A modern teljesítményszolgáltatás fogalma (*moderner Leistungsbegriff*) más vagyonának tudatos és célhoz kötött növelését helyezi előtérbe.⁹³

c) nemteljesítési kondikciók

A nemteljesítési kondikciók esetében tehát nem beszélhetünk tudatos szolgáltatás nyújtásáról a gazdagító oldalán; a jogalap nélküli gazdagodás „egyéb módon” következett be. Ennek fényében a nemteljesítés kondikciók az általános jogérdekvédelem (*allgemeiner Rechtsgüterschutz*) eszközei.⁹⁴ A kondikciók ezen csoportjában megkülönböztetjük az

⁹⁰ BGHZ, LM Nr. 5 zu §815 BGB = NJW 1980, S. 451.

⁹¹ EMMERICH, 2006, 203.

⁹² Uo. 194-195.

⁹³ Ez nagyrészt megfelel az itthoni joggyakorlatnak, amely a vagyoni előny fogalma köré szerveződik. A vagyoni előny lehet aktív elem megjelenése vagy növekedése, de lehet passzív elem kiesése vagy csökkenése is. Lsd. TÓKEY, 2020, 557. msz.

⁹⁴ EMMERICH, 2006, 207.

általános nemteljesítési kondíciót (a központi alaptényállást) és annak három megjelenési formáját, valamint további különös eseteit.

A központi alaptényállást a BGB §812. (1) bekezdés 1. mondat 2. alternatívájából olvashatjuk ki. Ez alapján a nemteljesítési kondíció bizonyos jogérdekeket részesít védelemben, amelyeket a joggyakorlat dolgozott ki. Ennek meghatározására különböző elveket hoztak létre (*Rechtswidrigkeitstheorie*, illetve *Lehre vom Zuweisungsgehalt*), amelyek a következő jogtárgyakat nevesítik: a tulajdonjogot (például idegen tulajdonában álló ingatlan használata), korlátozott dologi jogokat (például bérleti használati jogán túlterjeszkedve veszi igénybe az ingatlant), szellemi tulajdont, vagy akár a személyiségi jogokat (például névviseléshez való jog megsértése). Ilyen esetben ugyebár nem beszélhetünk jogcím nélküli szolgáltatásról, kizárólag a jogalap nélküli gazdagodás „egyéb módjairól”.⁹⁵

A nemteljesítési kondíciók körében megkülönböztetjük a beavatkozási (*Eingriff*), használati (*Verwendung*), valamint visszaszerzési (*Rückgriff*) kondíciókat mint a központi alaptényállás eltérő formáit. Ezentúl léteznek még a nemteljesítési kondíciók különös esetei, így az ellenérték fejében és nélkül történő, nemjogosult általi rendelkezés [BGB 816. § (1) bekezdésének 1., illetve 2. mondata], valamint a nemjogosult számára nyújtott szolgáltatás [BGB 816. § (2) bekezdése], végül pedig a jogosult személy ellenérték nélküli rendelkezése [BGB 822. §]. Ezeknek részletes ismertetése és kapcsolatos gyakorlata azonban jóval túllépi a dolgozat terjedelmi korlátait.

5. Kárveszélyviselés

A kárveszély fogalma megegyezik a magyar és a német jogrendszerben: kit terhel a dolog elpusztulásának, megsemmisülésének, illetve sérülésének a kockázata, amelyekért harmadik személy nem tehető felelőssé. A német jogban ezen rendelkezést a BGB 326. §-ból olvashatjuk ki, amely szerint a *casum sentit dominus* elvből levezetett főszabály szerint a tulajdonos viseli a kárveszélyt.⁹⁶

⁹⁵ Uo. 207-210.

⁹⁶ MüKoBGB/FINKENAUER BGB § 313 69. msz.

Kérdéses azonban, hogy a dolog feletti tulajdonjog változása esetén a jogalkotó pontosan melyik cselekményben határozza meg a kárveszély átszállásának mozzanatát. A következőkben alapvetően a tulajdonátruházó szerződéseket tárgyalom, ehhez képest megbízási és vállalkozási típusú szerződések esetében eltérések figyelhetők meg.

A tulajdonjogátruházás szerinti kárveszélyátszállás központi normája a BGB 446. §. Ennek értelmében a kárveszély az »átadással« száll át. A törvény tehát nem a szerződés teljesítését tekinti releváns elemnek, hanem a dolog tényleges átadását. Ennek fényében a tulajdonjog-fenntartás nem játszik érdemi szerepet, hiszen a birtokátruházás attól függetlenül megvalósulhat, amennyiben a felek így állapodnak meg.⁹⁷ A jogosulti átvételi késedelem – a magyar jognak megfelelően – egyik jogkövetkezménye a kárveszély átszállása. Ebben az esetben a BGB 446. § 3. mondata értelmében a felajánlott birtokátruházás időpontját tekinti a releváns mozzanatnak.

Külön szabályozza a BGB az ún. elküldési kötelezettség (*Schickschuld*) esetében bekövetkező kárveszélyátszállást.⁹⁸ A 447. § (1) bekezdése értelmében amikor az eladó a vevő kérésére az adott dolgot a teljesítési helytől eltérő helyre szállítja, a kárveszély a szállítmányozónak (vagy vele azonos jogállású személynek) való átadással száll át a vevőre. A (2) bekezdés kivételt fogalmaz meg: ha az eladó sürgős ok (*dringender Grund*) nélkül eltér a vevő szállítás módjára vonatkozó konkrét utasításaitól, az eladó felel az ebből eredő károkért.

6. Jogügylet érvénytelensége

a) jogügylet érvénytelenné válása

A német jog nem különbözteti meg az érvényesség és hatályosság fogalmát, hanem a mindkettőt lefedő *Wirksamkeit* kifejezést alkalmazza. A fogalom annyit takar, hogy az adott jogügylet képes joghatás kiváltására. A magyar joggal összhangban a német jog is megkülönbözteti a semmisség és megtámadhatóság fogalmát. Semmisség (*Nichtigkeit*) esetén az adott jognyilatkozatot, jogügyletet létrejöttétől, megkötésétől kezdve kell érvénytelennek tekinteni, hiszen az olyan súlyos hibában szenved, hogy joghatás kiváltására képtelen.⁹⁹ A

⁹⁷ MüKoBGB/MAULTZSCH BGB § 446 3. msz.

⁹⁸ Ilyen elküldési kötelezettség alapján a teljesítés helye a kötelezettnél van, a teljesítési cselekménye a dolog feladása, elküldése. A teljesítés pedig a jogosultnál, az átvétellel megy végbe.

⁹⁹ FLUME, 1975, 548.

semmisségi okok némi eltérést mutatnak, a német jogban alapvetően négyet különböztetünk meg. A BGB 134. §-a nevesíti a jogszabályba ütközés¹⁰⁰, a BGB 125. §-a az alaki hibába ütközés¹⁰¹, a BGB 117. §-a pedig a színlelt szerződés esetét¹⁰².

Kiemelném ezek közül a BGB 138. §-ba foglalt jóerkölcsbe ütközés és uzsora esetét annak későbbi relevanciája miatt. A 138. § (1) bekezdésébe foglalt jóerkölcsbe ütköző jogügylet (*sittenwidriges Rechtsgeschäft*) generálklauzula pontos meghatározását az ítélkezési gyakorlat fejlesztette ki. A szakasz (2) bekezdése az uzsorát (*Wucher*) mint semmisségi okot tartalmazza. Ennek feltételei: másik személy “gyengébb” helyzetét kihasználva, önmagának vagy harmadik személynek olyan vagyoni előnyöket ígér vagy biztosít, amelyek a szolgáltatáshoz képest feltűnően aránytalanok.¹⁰³ Ahogyan azt a későbbiekben látni fogjuk, a német jog mind az uzsora, mind a jóerkölcs vonatkozásában mondhatni áttöri az absztrakciós elv szigorú felfogását.

Megtámadhatóság (*Anfechtbarkeit*) esetén a jogügylet a megtámadással válik annak létrejöttétől semmissé. Azt megelőzően a jogügylet érvényes és hatályos.¹⁰⁴ A német jog három különböző megtámadhatósági okot különböztet meg: a tévedést [BGB 119. §]¹⁰⁵, az ún. téves továbbítást [BGB 120. §], valamint a megtévesztést és fenyegetést [BGB 123. §]¹⁰⁶.

b) érvénytelen jogügylet jogkövetkezményei

Ahogyan azt már nyomatékosan láttuk, az absztrakciós elv következményeként a kötelmi ügylet érvénytelensége nem vonja magával automatikusan a rendelkező ügylet érvénytelenségét. Az elv szigorú felfogását azonban a német magánjog áttöri bizonyos esetekben.

Részleges semmisség – BGB 139. §

A BGB alapján ha egy jogügylet csak meghatározott része semmis, akkor az egész jogügyletet semmisnek kell tekintetni, feltéve, hogy azt a semmis rész nélkül is végrehajtották volna. Ezen

¹⁰⁰ MüKoBGB/ARMBRÜSTER BGB § 134 1. msz.

¹⁰¹ MüKoBGB/EINSELE BGB § 125 1. msz.

¹⁰² MüKoBGB/ARMBRÜSTER BGB § 117 1. msz.

¹⁰³ Lsd. MüKoBGB/ARMBRÜSTER BGB § 138

¹⁰⁴ FLUME, 1975, 557.

¹⁰⁵ MüKoBGB/ARMBRÜSTER BGB § 119

¹⁰⁶ Uo. BGB § 123

rendelkezés nem vonatkozik önálló, összefüggő, csupán az ún. egységes jogügyletekre (*einheitliches Rechtsgeschäft*). Az egységes jogügylet fennállását esetről-esetre, legfőképpen azok jogi kapcsolata (*rechtlicher Zusammenhang*) esetén kell meghatározni, az ügyletek objektív jogi megítélése és a felek kifejezett vagy feltehető akarata alapján.¹⁰⁷ Így az újabb ítélkezési gyakorlat bizonyos esetekben ezen rendelkezés kiterjesztő értelmezése alapján megállapítja, hogy az elkötelező és a rendelkező ügylet is akár egységes jogügyletet képezhetnek.¹⁰⁸ Ez azonban meglehetősen vitatott a szakirodalomban: egy része támogatja¹⁰⁹, míg mások¹¹⁰ az absztrakciós elv megengedhetetlen megsértését látják ebben. Az tény, hogy a felek akaratának nincs általános elsőbbsége az absztrakciós elvvel szemben, hiszen az nem diszpozitív, illetve az egységes jogügylet vizsgálata során érdemes megfontolni, hogy az elkötelező és rendelkező ügylet összekapcsolása nem megy-e túlságosan messzire. Azt azonban nem lehet cáfolni, hogy a felek közötti megállapodás alapján a rendelkező ügylet érvényességét az elkötelező ügylet érvényességétől függővé tegyék.¹¹¹

Fehleridentität

Az absztrakciós elv a két ügylet megkülönböztetésével alapvetően abból indul ki, hogy a két jogügylet érvényességét is külön kell megállapítani. Azonban az elv *ab ovo* nem zárja ki annak lehetőségét, hogy az elkötelező ügylet alapján a rendelkezési ügyletet is megtámadhatóvá tegye. Ez akkor válik lehetővé, amennyiben a két jogügylet ugyanazon érvénytelenségi ok gyanánt válik érvénytelenné, vagyis ugyanabban a hibában szenvednek.¹¹² Amennyiben például a megtévesztés nemcsak az adásvételi szerződés megkötéséhez, hanem a tulajdonjog átruházásához is ok-okozati összefüggésben állt, fennáll a *Fehleridentität* esete. Megtévesztés nélkül „A” nemhogy nem vásárolta volna meg a festmény, de még a vételárat sem utalta volna át „B”-nek. Mindkét jogügylet tehát ugyanabban az érvénytelenségi hibában szenvednek, tehát az adásvételi szerződés megtámadásával „A” kivételesen a dologi megegyezéshez szükséges akaratnyilatkozatát is megtámadta volna. A tulajdonjog átruházása így *ex tunc* semmis lenne.¹¹³ Jól szemléletes a *Fehleridentität* eleve kontroverz megítélését¹¹⁴, hogy törvényi alapja nincsen, ezt kizárólag a gyakorlat fejlesztette ki.

¹⁰⁷ Többek között BGH DB 2004

¹⁰⁸ Például BGHZ 112, 376, 378 = NJW 1991, 917; vagy BGHZ 82, 188 = NJW 1982, 933.

¹⁰⁹ Például EISENHARDT, 1991, 271. skk.

¹¹⁰ ESCH, 1968, 44. skk.

¹¹¹ MüKoBGB/BUSCHE BGB § 139 20-21. msz.

¹¹² MüKoBGB/BUSCHE BGB § 142 15. msz.

¹¹³ V. AMELN, 2021, 59.

¹¹⁴ Más szakirodalmi álláspont alapján a *Fehleridentität* éppen az absztrakciós elv következetes alkalmazása. Részletesebben: MEIER/JOCHAM, 2021, 494. skk.

Jóerkölcsbe ütköző jogügylet BGB 138. §

Végül megemlítsre méltó a jóerkölcsbe ütközés. A jóerkölcsbe ütköző elkötelező jogügylet alapvetően nem vonja magával a rendelkező ügylet érvénytelenségét, azonban felmerülnek a jogirodalomban bizonyos kivételek. FLUME szerint mindkettő ügylet semmisségét kell megállapítani, amennyiben az elkötelező ügylet jóerkölcsbe ütközése éppen annak teljesítésével – a rendelkező ügylet által – következik be.¹¹⁵

c) kárveszélyviselés érvénytelen szerződés esetén

Az absztrakciós elv által gyakran előfordul egy olyan intervallum, amelyben a dolog feletti tulajdonjog a rendelkező ügylet folytán átszállt, azonban az elkötelező ügylet érvénytelensége miatt az eredeti tulajdonos jogalap nélküli gazdagodás iránti igényét érvényesíti. Ebben az intervallumban – bár jogalap hiányában – a vevő a tulajdonos, így a kárveszélyviselés fent említett általános szabályainak alkalmazása logikátlan lenne.

Ezt a helyzetet a BGB a jogalap nélküli gazdagodási igény keretein belül oldja meg. A BGB 818. § (1) bekezdés alapján a kiadási kötelezettség kiterjed többek között a jogalap nélküli tulajdonos által megszerzett előnyökre. A BGB ezen szakaszának, valamint (2), illetve (4) bekezdések együttozolásával a jogalap nélküli tulajdonos viseli kárveszélyt a felvázolt intervallumban. A megtérítés mértéke, valamint a kimentés pedig az BGB 292., valamint 989. §§ szerint kerülnek megállapításra. Ezt szigorítja a BGB 819. §: ha a jogalap nélküli tulajdonos vagy átvételkor, vagy később tudomást szerez a jogalap hiányáról, akkor tudomásszerzéstől kezdve köteles az árut visszaadni – vagyis a tudomásszerzés időpontjától viseli a dolog kárveszélyét.¹¹⁶ A BGB 818-819. §§ tehát lényegében a jogalap nélküli gazdagodási igény mértékében foglalt kárveszélytelepítő szabályok, amelyek felülírják a kárveszélyviselés általános szabályait. Így biztosítja a német jog az absztrakciós elvből származó, kauzális rendszerhez képest kellemetlennek mondható vagyoneltolódások, illetve helyzetek méltányos elrendezését.

¹¹⁵ FLUME, 1975, 385.

¹¹⁶ MüKoBGB/SCHWAB BGB § 818

IV. Összehasonlítás a magyar joggal

1. A magyar jog szerinti tulajdonátruházás

Ahogy azt már fentebb láttuk, a magyar magánjog a tulajdonátruházás tradíciós-kauzális rendszerét alkalmazza. A tradíciós rendszer melletti döntést elsősorban a magyar jogi hagyomány alapozta meg. Már GROSSCHMID¹¹⁷ zseniális¹¹⁸ kötetében is következetes megkülönböztetésre kerül a tulajdonátruházás jogcímét képező kötelmi szerződés és a tradíciós dologi jogügylet. Ugyan a régi Polgári Törvénykönyv¹¹⁹ 117. §-ban kitart a tradíciós rendszer mellett, nem írja körül az átadás mibenlétét – ahogyan azt az 1928. évi Magánjogi Törvényjavaslat (továbbiakban: Mjt.) teszi –, így egyfajta terminológiai elbizonytalanodást okozott a hazai magánjogi gondolkodásban.¹²⁰ Ebben az időszakban született meg KISFALUDI az adásvételi szerződésről szóló monográfiája¹²¹, amelyben végleg visszatért a dologi jogi ügylet kifejezéséhez, ezzel tisztán megkülönböztetve azt a kötelmi jogi, rendelkező ügylettől. VÉKÁS – többek között ennek hatására is – egyértelműen arra a következtetésre jut, hogy ugyan a kötelmi szerződés megkötésével „valóságos és teljes” kötelezettség keletkezik, a kötelmi szerződés azonban még mindig csupán a tulajdonjog átruházására vonatkozó kötelmi jogi igényt alapozza meg. A konszenzuális rendszer elvetése és a tradíciós rendszer fenntartása mellett elsősorban az szólt, hogy a konszenzuális rendszerben a megállapodás és az átadás közötti időszakban a dolog az átruházó birtokában, de már a másik fél tulajdonában van. Ez azt vonná maga után, hogy a birtokosnak a dolog épségben tartásához fűződő érdeke csökkenne, a tulajdonosnak pedig – aki a tulajdon átszállása folytán a kárveszélyt viseli – csak szűk körben lenne lehetősége a birtoklás ellenőrzésére. A kárveszély átszállásának a tulajdontól való elválasztása és a birtok megszerzéséhez történő kapcsolását pedig a Ptk.¹²² nem tartotta kívánatosnak.¹²³ A Ptk. így fenntartotta a tradíciós tulajdonátruházási rendszert; az átruházással történő tulajdonszerzésnek szükséges feltétele a birtokátruházás, illetve ingatlan-nyilvántartási bejegyzés.¹²⁴

¹¹⁷ GROSSCHMID, 1932.

¹¹⁸ A mű iránti nagy elismerését mutatja VÉKÁS. Lsd. VÉKÁS, 2019, 35.

¹¹⁹ 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről

¹²⁰ Vö. például EÖRSI Gyula megfontolásával, miszerint a dologi ügyletet mint olyant félre kellene tenni, amivel lényegében a konszenzuális rendszer mellett érvelt. EÖRSI, 1947.

¹²¹ KISFALUDI, 1997, 115.

¹²² 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről.

¹²³ MENYHÁRD in: VÉKÁS (szerk.), 2008. 623.

¹²⁴ VÉKÁS, 2001, 209.

A régi Ptk.¹²⁵ előtti magyar jog, illetve az Mjt. az absztrakt tulajdonátruházási rendszert alkalmazta. Vékás azonban ennek ellenére a kauzális rendszer melletti megoldást választotta, ezen érvelését alapvetően három fő érvre alapozta.¹²⁶ Először: az absztrakciós elv alkalmazásának az első szerződésben eleve nincs nyomós indoka, hiszen az a forgalombiztonságot részesíti előnyben, annak relevanciája kizárólag szerződések láncolatánál van. Másodszor: a jóhiszemű szerzés kivételes szabályai által – visszterhesség és jóhiszeműség hiánya miatt – nem védett további szerzők nem érdemlik meg az absztrakció által biztosított kedvezményt. És harmadszor: annak ellenére, hogy az absztrakt rendszer elsősorban a további jóhiszemű szerzők védelmét szándékozza biztosítani, a kauzális rendszer a nemtulajdonostól jóhiszemű szerző tényállásával jobban és egyszerűbben tudja azt megoldani. Ezek alapján pedig nem mutatható fel olyan nyomós érdek, ami alapján a kötelmi ügylet érvénytelensége ne terjedni ki a dologi jogi ügylet érvénytelenségére. A modern vagyoni forgalomban a jogcímes ügyleti megoldás tehát helyesebb eredményre vezet.¹²⁷ Ráadásul az absztrakciós elv a magyar tulajdonjogi szabályoktól mindig idegen volt, az általános elutasításba ütközött.¹²⁸

2. A kauzális rendszer következményei

Tulajdonátruházás

A magyar jogrendszer annak tradíciós-kauzális rendszeréből fakadóan megköveteli a tulajdonjog átruházásához az elkötelező ügylet mellett, a rendelkező ügylet fennállását. A rendelkező ügylet ingó dolgok esetében a birtokátruházást takarja, amelynek keretében elismeri a birtokátruházás szurrogátumait. A német jognál azonban egy fokkal továbblép, és elismeri a *longa manu traditio* intézményét [Ptk. 5:3. § (3) bekezdés]¹²⁹. Kérdéses azonban, hogy a magyar jog elismeri a német dologi jogi megegyezés (*dingliche Einigung*) intézményét; ezt a tulajdonjog-fenntartás alatt vizsgálom.

Nemtulajdonostól való szerzés

Ugyan a magyar jog a kauzális elvvel a tulajdonos tulajdonhoz fűződő érdekét részesíti előnyben a forgalomvédelemmel szemben, a nemtulajdonostól való tulajdonszerzés Ptk. 5:39. §-ban tárgyalt tényállással egyensúlyozza ezen érdekegyenlőtlenséget. A törvényi

¹²⁵ 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről.

¹²⁶ Ezen három érvet elsősorban ezen három műven alapultak: HECK, 1937.; VILLÁNYI, 1941.; BECK, 1941.

¹²⁷ VÉKÁS, 2001, 214-216.

¹²⁸ MENYHÁRD in: VÉKÁS (szerk.), 2008. 624.

¹²⁹ MENYHÁRD, 2010, 235.

szabályozás értelmében ingó dolog tulajdonjogát kizárólag a kereskedelmi forgalomban, jóhiszemű szerző által, ellenérték fejében szerezheti meg.

Ingatlan tekintetében a magyar jog nem tartalmaz meglepő különbségeket. Az ingatlan-nyilvántartás közhitelességéből adódóan a Ptk. fokozottan megköveteli a szerző jóhiszeműségét [Ptk. 5:171-172. §§], valamint az ellenérték fejében való szerzést [Ptk. 5:174. §].

Tulajdonjog-fenntartás

A magyar jog alapján a tulajdonjog-fenntartás intézményében hiányzik a teljes dogmatikai következetesség. Ahogyan az már a tulajdonátruházás tekintetében megemlítsre került, a magyar jogban kérdéses a dologi jogi megegyezés elismerése. A német jog ezzel szemben rendkívül következetes: megkülönbözteti a kötelmi és dologi jellegű ügyletet, de az utóbbi tekintetében is tisztán megnyilvánul annak jogügyleti jellege, abban, hogy azon belül is megkülönbözteti a dologi jogi megegyezést, illetve a birtokátruházást (bejegyzést). A tulajdonjog-fenntartás lényegét pedig pont ebben az utóbbi különbségtételben találjuk: a tulajdonjog-fenntartásra irányuló megállapodás mint felfüggesztő feltétel a dologi jogi megegyezés hatályosságát érinti. A felfüggesztő feltétel tehát sem a kötelmi jogi szerződést, sem a birtokátruházást nem érinti.

Amennyiben tehát a magyar jog nem ismeri el a dologi jogi megegyezés létét, akkor dogmatikailag következetlen a tulajdonjog-fenntartás. A hazai jogirodalomban ezen problémát FABÓK vetette fel: “A tulajdonjog-fenntartás lényege ugyanis abban áll, hogy a vételárfizetés feltétele nem az adásvételi szerződésre, hanem a dologi ügyletre vonatkozik. Más szóval nem az adásvételi szerződés mint egész, hanem csak a tulajdonátruházás hatályosulása függ attól, hogy a vevő a vételárat megfizeti-e.”¹³⁰ Fabók mellett érvel, hogy a tulajdonjog-fenntartás intézményének pusztá léte mellett tesz tanúbizonyságot, hogy a magyar jog – akarva-akaratlanul – elismeri a dologi jogi megegyezést mint olyat, ezt azonban következetlenül nem nevesíti. A következetlenség azonban nem okoz fennakadást a gyakorlatban, ez kizárólag dogmatikai kérdés.

¹³⁰ FABÓK, 2004, 14.

Ez azonban nem volt mindig így. A háború előtti magyar magánjogi dogmatikában az átadás jogi megítélése egyértelmű volt. A traditio egy dologi szerződés, amelyből arra tudunk következtetni, hogy az a felek kölcsönös és egybehangzó akaratnyilatkozata¹³¹, tehát arra a szerződés kötelmi jogi általános szabályai is irányadóak.¹³² Ebből következik, hogy a tulajdonjog-fenntartás mint jogintézmény dogmatikai megítélése következetesebb volt az akkori magyar jogtudományban. Mivel elkülönítésre került a dologi szerződés és a birtokátruházás, a tulajdonjog-fenntartás egy, kizárólag a dologi szerződés hatályát érintő felfüggesztő feltétel. A vételár megfizetésével a felfüggesztő feltétel teljesül, a dologi szerződés hatályosul és a tulajdonjog átszáll a vevőre, feltéve az átruházás további feltételei már ezt megelőzően teljesültek.¹³³

A magyar jog ezek mellett ingók dolgok esetében bevezette a hitelbiztosítéki-nyilvántartást. Ezen perszonálfólium jellegű nyilvántartás azonban nem közhiteles, jobban mondva nem alkalmas a tulajdonjog-fenntartás (illetve zálogjog) fennállásának közhiteles igazolására, így nem fűződnek hozzá azon joghatások, amelyek az ingatlan-nyilvántartáshoz.¹³⁴ A törvény azonban több helyen is az adott ingó feletti jog nyilvántartásba vételéhez fűz jogkövetkezményeket. Így tulajdonjog-fenntartás esetén is a Ptk. 6:216. § (4) bekezdése kiterjeszti a nyilvántartásba vételi kötelezettséget ingókra is. Ennek hiányában elsősorban a törvény lehetővé teszi – tulajdonjog-fenntartás ellenére – a jóhiszemű szerzést, ellenérték fejében szerzők számára.¹³⁵

Értékesítési szerződések

A kauzális jelleg azonban a tulajdonjog-fenntartás kevesebb jelentősséggel bír, mint a német jogban, mivel ott – az absztrakció nyomán – a tulajdonos tulajdonhoz fűződő érdekét kell nyomatékosabban garantálni. Ezek mellett a magyar jogban kodifikálásra került a forgalmazási szerződés mint *sui generis* szerződéstípus. Ez a szerződés egyértelműen kezeli a forgalmazás gazdasági természetét: a forgalmazó a termék saját nevében, saját javára történő eladására köteles [Ptk. 6:372. §].¹³⁶ Így a Ptk. tisztán meghatározza a felek kötelezettségeit és jogait, valamint annak részletes kidolgozását a felek szerződéses akaratára bízva. Ennek

¹³¹ RAFFAY, 1909, 89.

¹³² SZLADITS, 1933, 224-225.

¹³³ RAFFAY, 1909, 91.

¹³⁴ GÁRDOS István, In: GÁRDOS, VÉKÁS (szerk.), 2014, 5:112. §

¹³⁵ KISFALUDI András, In: GÁRDOS, VÉKÁS (szerk.), 2014, 6:216. §

¹³⁶ GÁRDOS István, In: GÁRDOS, VÉKÁS (szerk.), 2014, 6:372. §

eredményeképpen a fennálló érdekkonfliktust hatékonyabban, ösztönzőbben és méltányosabban lehet kezelni, vagyis a forgalmazási szerződés alkalmasabb az értékesítési láncok szervezésére, mint más megoldások.

A jogalap nélküli gazdagodás

A kauzális rendszerből következik, hogy a jogalap nélküli gazdagodás szubszidiárius jellegű.¹³⁷ Funkciója abban áll, hogy megfelelő eszközt biztosítson a jog által el nem ismert vagyoneltolódások rendezéséhez, amennyiben a gazdagodás egyéb formában jelentkezik.¹³⁸

Kárveszélyviselés

A magyar jog lényegesen tisztábban rendezni a kárveszélyviselés szabályait, mint a német jog. A Ptk. 5:22. § alapján főszabály szerint a tulajdonos viseli a kárveszélyt.

A kárveszély átszállását illetően az főszabály szerint a szerződés teljesítésével – és nem a birtokátruházással – száll át [Ptk. 6:122. §]. A kárveszély átszállása olyan szerződések teljesítéséhez kapcsolódik, amelyek keretében a kötelezettnek egy dolog tulajdonjogát kell átruháznia.¹³⁹ A rendelkezés fényében ingó dolog adásvételi szerződése esetén a kárveszély a birtokátruházással száll át, ingatlan dolog esetében pedig az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzéssel.

Kivételes esetben a Ptk. különös szabály alapján rendezi a kárveszély átszállását. Ennek klasszikus esete – a német jognak megfelelően – a jogosult átvételi késedelme, amely esetében a kárveszély a felajánlott teljesítés elutasításával (el nem fogadásával) száll át. [Ptk. 6:156. § (3) bekezdés] Másik esete a tulajdonjog-fenntartással végzett ingatlan adásvétele, amikor előállhat egy olyan intervallum, amikor a vevő már az ingatlan birtokában van, azonban a bejegyzés hiányában nem minősül tulajdonosnak. Ilyen esetben a vevő a birtokátruházás napjától kezdve viseli a kárveszélyt. [Ptk. 6:217. §]

Érvénytelen szerződés

A magyar jog – a német joggal ellentétesen – megkülönbözteti az érvényesség és hatályosság fogalmát; az érvényességi okok között szembetűnő eltérést nem figyelhetünk meg. A kauzalitás

¹³⁷ Lsd. VÉKÁS, 2003, 385-400.

¹³⁸ TÖKEY, 2020, 555. msz.

¹³⁹ KEMENES István, In: GÁRDOS, VÉKÁS (szerk.), 2014, 6:122. §

elvé révén azonban az érvénytelen szerződés esetén a rendelkező ügylet is érvénytelenné válik, a tulajdonátruházás tehát nem valósul meg. Az érvénytelen szerződés jogkövetkezményei tehát kevésbé a vagyoni viszonyok rendezésében, hanem a tényleges jogi helyzet helyreállításában rejlik. Ennek megfelelően a kárveszély s nyújtott szolgáltatással száll át a másik félre [Ptk. 6:109. §], vagyis a jog a dolog feletti tényleges hatalomnak és ezáltal az őrzési lehetőségnek megfelelően telepíti a kárveszélyviselést.¹⁴⁰

V. Összefoglalás és konklúzió

A dolgozat során röviden áttekintettük a tulajdonátruházás főbb rendszereit, így a konszenzuális, illetve tradíciós, valamint az utóbbin belül a kauzális, illetve absztrakt rendszert. A dolgozat középpontjában az absztrakt rendszer állt, ennek közvetlen, illetve közvetett következményeit tárgyaltam részletesen. Megvizsgáltam az absztrakciós elvből származó alapvető különbségeket, így a tulajdonjog átruházásának módját, a nemtulajdonostól való szerzés követelményeit, a tulajdonjog-fenntartást mint az értékesítési láncolatok alapvető intézményét, valamint a jogalap nélküli gazdagodást, a kárveszélyviselést és a jogügyletek érvénytelenségének következményeit. A dolgozat végén röviden szembeállítottam az absztrakt rendszer eredményeit az itthoni, kauzális rendszerrel.

A vizsgálódás során arra a kérdésre kerestem a választ, hogy melyik rendszer, az absztrakt vagy a kauzális tulajdonátruházási rendszer tudja jobban kielégíteni a modern kereskedelmi igényeket. Ezen kérdés alapvetően egy érdekellentét mentén fut: a tulajdonos tulajdonhoz fűződő érdeke ütközik az általánosságban vett forgalombiztonsághoz fűződő érdekekkel – s a jogalkotó a tulajdonátruházás rendszerének meghatározásával éppen ezen kettő között tesz egy értékválasztást, amelyet a többi vizsgált intézménnyel igyekszik ellensúlyozni.

Ahogy azt a német szabályozásnál láttuk, az absztrakciós elv egyértelműen az utóbbit részesíti előnyben, mivel a rendelkezési ügylet érvényessége független az azt megalapozó elkötelező ügylettől. Az eredeti tulajdonosnak mindössze jogalap nélküli gazdagodás útján van módja visszaszerezni a dolgot. Éppen ezért a német kereskedelmi forgalom elsődleges célja így valamilyen módon ezt ellensúlyozni: a tulajdonos (az eladó) az értékesítési láncolatok szervezésében is elsősorban saját, tulajdonhoz fűződő érdekét szándékozza érvényesíteni. Ezt

¹⁴⁰ VÉKÁS Lajos, In: GÁRDOS, VÉKÁS (szerk.), 2014, 6:109.

mindenekelőtt a tulajdonjog-fenntartás intézményében, valamint annak különös eseteiben találta a legmegfelelőbbnek. Azonban a tulajdonjog-fenntartás gyakran a vevő (az értékesítő) pozícióját gyengíti meg, rendkívüli módon korlátozza gazdasági mozgásterét, valamint azt két oldalról terheli kockázat – egyrészt az eladó felől, hiszen soha nem szerzi meg a dolog tulajdonjogát, másrészt a fogyasztók felől, hiszen a bennük rejlő árkockázatot (*Preisgefahr*) is ők viselik.

Az absztrakt rendszer ezen hiányosságait alapvetően az absztrakciós elv áttörésével – vagyis a kauzális elemekkel – igyekszik pótolni. Ahogyan azt részletesen kifejtettük, ilyen áttörést figyelhetünk meg egyrészt a tulajdonjog-fenntartás esetében, illetve az érvénytelenség körében. A joggyakorlat az utóbbi esetében kifejlesztette az egységes jogügylet fogalmát, amely által egy jogügylet részleges semmissége esetén is lehetővé teszi a jogügylet egészének – beleértve a rendelkezési ügylet! – semmisségének megállapítását. Ezek mellett a jogrendszer alapelveibe (jóerkölcs, uzsora) ütközés esetén is áttöri az elkötelező és rendelkező ügylet külön megítélését, így lehetővé téve azok közös megítélését.

Ezzel szemben a kauzális rendszer elsősorban a tulajdonos tulajdonhoz fűződő érdekét részesíti előnyben: az elkötelező ügylet érvénytelensége esetén megmarad tulajdonjoga. A jogrendszer ezen értékválasztást azonban jobban és hatékonyabban tudja kompenzálni. A nemtulajdonostól való szerzés törvényi tényállása kedvezőbb a szerzőre nézve, mint a német – azonban ez nem meglepő, hiszen a kauzális rendszer éppen a forgalom biztonságát kívánja ellensúlyozni a nemtulajdonostól való szerzés tényállásával. Ezek mellett a kauzális rendszer lehetővé teszi a forgalmazási szerződés mint *sui generis* szerződéstípus elismerését, amely az értékesítési láncok hatékony, méltányos, ámde ösztönző szervezését garantálja.

MENYHÁRD és FUGLINSZKY is arra a következtetésre jutottak¹⁴¹, hogy manapság kevés érv szól az absztrakt tulajdonátruházási rendszer mellett. A nemzetközi tendencia is a kauzális rendszerek irányába halad, sőt, Németországban is rendszeresen felmerül az absztrakciós érv kritikája.

¹⁴¹ MENYHÁRD – FUGLINSZKY Ádám, 2002, 44-47.

VI. Forrásjegyzék

1. Felhasznált irodalom

ANNERS, Erik: Hand wahre Hand – Studien zur Geschichte der Germanischen Fährnisverfolgung, Lund, 1952.

BAUR, Jürgen/STÜRNER, Rolf: Sachenrecht 18. Auflage, München, 2009.

BECK András: Absztrakt vagy kauzális dologi jogügylet? In: Ünnepi dolgozatok Dr. Szladits Károly egyetemi tanár 70. születésnapjára, Budapest, 1941.

CAEMMERER, Ernst von: Bereicherung und unerlaubte Handlung in: Festschrift für Ernst Rabel, Tübingen, 1954.

DIOCLETIANUS: C. 2,3, 20.

DRESCHER, Ingo – FLEISCHER, Holger – SCHMIDT, Karsten: Münchener Kommentar zum Handelsgesetzbuch, München, 5. Auflage, 2021.

EISENHARDT, Ulrich: Die Einheitlichkeit des Rechtsgeschäfts und die Überwindung des Abstraktionsprinzips, JZ 1991.

EMMERICH, Volker: BGB – Schuldrecht. Besonderer Teil, Heidelberg, 2006.

ERMAN/GRUNDWALD Barbara: BGB, Köln, 2023.

ESCH, Pierre v.: Teilnichtige Rechtsgeschäfte, München, 1968.

EÖRSI Gyula: A tulajdonátszállás kérdéséről, Budapest, 1947.

FABÓK Zoltán: Tulajdonjog-fenntartás és dologi jogi ügylet In: PJK, VI. Évfolyam 3. szám, 2004.

FELGENTRÄGER, Wilhelm: Friedrich Carl v. Savignys Einfluß auf die Übereignungslehre, 1927.

FLÜME, Werner: Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts, Zweiter Band, Das Rechtsgeschäft, Heidelberg, 1975.

FÖLDI András – HAMZA Gábor: A római jog története és intézményei, Novissima, 2023.

FUGLINSZKY Ádám – TÖKEY Balázs: Szerződési jog. Különös rész, Budapest, 2022.

GÁRDOS Péter – VÉKÁS Lajos (szerk.): Nagykomentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez, Budapest, 2014.

GROSSCHMID Béni: Fejezetek kötelmi jogunk köréből, Budapest, 1932.

Handelskammer Hamburg hivatalos közleménye: Der Franchisevertrag. Link: <https://shorturl.at/kUC3Q>

HECK, Philipp: Das abstrakte dingliche Rechtsgeschäft, Tübingen, 1937.

HEYMANN, Ernst: Handelsgesetzbuch, Band 4, Berlin, 1990.

HOFMANN, Frank: Skript Sachenrecht 3, Freiburg, 2023.

HOPT, Klaus/ROTH, Andreas: Handelsgesetzbuch, München, 2006.

Industrie- und Handelskammer für München und Oberbayern hivatalos közleménye: Verlängerter Eigentumsvorbehalt, 2023. Link: <https://n9.cl/cj9qk>

LOEWENHEIM, Ulrich: Bereicherungsrecht, München, 2007.

KISFALUDI András: Az adásvételi szerződés, Budapest, 1997.

MEIER, Patrick/ JOCHAM, Felix: Die Fehleridentität als Verwirklichung des Abstraktionsprinzips, JuS 2021.

MENYHÁRD Attila: Dologi jog, Budapest, 2010.

MENYHÁRD Attila – FUGLINSZKY Ádám: Európai jogalkotás és nemzeti törvényhozás (II. rész), PJK, 2002/5-6, 44-47.

MICHALES Ralf: Sachzuordnung durch Kaufvertrag – Traditionsprinzip, Konsensprinzip, ius ad rem in Geschichte, Theorie und geltendem Recht In: Schriften zum Bürgerlichen Recht, Band 259, Berlin, 2002.

MITTÁK Péter: Jogátruházás a francia jogban, PJK, 2005/2.

RAFFAY Ferencz: A magyar magánjog kézikönyve II. kötet, Budapest, 1909.

RING, Viktor: Das Handelsgesetzbuch für das Deutsche Reich, Berlin, 1902.

SÄCKER, Franz Jürgen – RIXECKER, Roland – OETKER, Hartmut – LIMPERG, Bettina: Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, München, 9. Auflage, 2021.

SAVIGNY, Friedrich Carl von: System des heutigen römischen Rechts, Bd. III., 1840.

SIKLÓSI Iván: Római magánjog, II. kötet, Budapest 2021.

STAUDINGER, Julius: Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, 15. Auflage, Berlin, 2013.

SÜß, Theodor: Das Traditionsprinzip, ein Atavismus des Sachenrechts in: Festschrift für Martin Wolff, 1952.

SZEIBERT Orsolya: A tulajdonjog-fenntartás mint hitelbiztosíték, PJK, 2000/4.

SZLADITS Károly: A magyar magánjog vázlata I. rész, Budapest, 1933.

TERRÉ, François – SIMLER, Philippe: Droit civil, Les Biens. 6. kiadás. Pairs, 2002.

TÓKEY Balázs: Szerződésen kívüli kötelmek. Károkozás és az egyéb kötelemlketkeztető tények, Budapest, 2020.

VÉKÁS Lajos: Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései, Budapest, 2001.

VÉKÁS Lajos: Érvénytelen szerződés és jogalap nélküli gazdagodás, Magyar Jog, 2003/7.

VÉKÁS Lajos (szerk.): Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez, Budapest, 2008.

VÉKÁS Lajos: Fejezetek a magyar magánjogtudomány történetéből, Második, bővített kiadás, Budapest, 2019.

VILLÁNYI László: A magyar magánjog rövid tankönyve, Budapest, 1941.

VON AMELN, Maximilian H.: Von Assistenzhunden und Hunden im Wolfspelz – Eine Fallbearbeitung im Bürgerlichen Recht für Fortgeschrittene, Göttinger Rechtszeitschrift, 2021.

WACKE, Andreas: Das Besitzkonstitut als Übergabesurrogat in Rechtsgeschichte und Rechtsdogmatik, 1974.

WACKE, Andreas: Eigentumserwerb des Käufers durch schlichten Konsens oder erst mit Übergabe? – Unterschiede im Rezeptionsprozeß und ihre mögliche Überwindung. Zeitschrift für Europaisches Privatrecht, 2000.

WESTERMANN, Harm Peter: BGB-Sachenrecht, 12. Auflage, Tübingen, 2012.

WILLBURG, Walter: Die Lehre von der ungerechtfertigten Bereicherung nach österreichischem und deutschem Recht, Graz, 1934.

WILHELM, Jan: Sachenrecht, Berlin, 2021.

WINSCHIED, Bernhard: Lehrbuch des Pandektenrechts, München, 1867.

ZIPPELIUS, Reinhold: Rechtsphilosophie, München, 2011.

2. Felhasznált bírói gyakorlat

BGH NJW 1978, 696

BGHZ 42, 53 = NJW 1964. 1788

BGH NJW 1978, 417

BGH NJW 1991, 2285

BGHZ 94, 105

NJW 1985, 1836

BGHZ, LM Nr. 5 zu §815 BGB = NJW 1980

BGHZ 112, 376, 378 = NJW 1991, 917

BGHZ 82, 188 = NJW 1982, 933